

4° Diff. 3703. (25)

FRANCISCI WOKENII

S. THEOL. LIC. ET IN ACADEM.

WITTENBERG. LING. SANCT. ET ORIENT.

PROF. P. O.

COMMENTATIO

IN

CANTICVM

CANTICORVM

EXEGETICO-CRITICA

SVCCINCTA

2VA

S. HVIVS LIBRI DIFFICILIORA

DEBITA CUM CURA

RELIQVA VERO BREVISSIME

EXCVTIVNTVR

PRAEMISSA EST

DISSERTATIO

QVA OSTENDITVR

NICAVLEN

NON ESSE OBIECTVM

CANTICI CANTICORVM

VITEMBERGAE

AB ANNO CHRISTIANI THEOPH. LUDOVICVM

VIRIS
ILLVSTTRIBVS PRAENOBILISSIMIS
AC CONSVLTISSIMIS
DOMINO
IACOBO FRIDER.
SCHILLINGIO

SEREN. AC POTENTISS. REGIS POLON. ET
ELECT. SAXONIAE
IN SVPREMO RATIONVM
VT ET
ECCLESIASTICI SVPREMI SENATVS COLLEGIO CONSILIARIO
DIU MERITISSIMO
RELIQVA

ET
DOMINO
IOHANNI MICHAELI

SEREN. ET POTENTISS. REGIS POLON. ET
ELECT. SAXONIAE
IN SVPREMO CONSISTORIO
CONSILIARIO

DOMINIS ET PATRONIS
SVIS

OMNIMODAM
IN SACRATORI OFFICIO
RELIQVISQUE NEGOTIIS
DIVINI NVMINIS ASSISTENTIAM

AC
OMNIGENAM PROSPERITATEM

APPRECATUR

HANC

IN

S. CANTICVM
COMMENTATIONEM

ANTIQVO RITV
IPSORVM NOMINIBVS

DICAT

ET

EORVM PATROCINIO

SE

SVAQVE STVDIA

EA

QVA FAS EST

REVERENTIA

COMMENDAT

L. F. WOKENIVS.

QVAESTIO PRAELIMINARIIS.

AN

NICA VLES

REGINA ARABIAE

SIT OBIECTVM

CANTICI CANTICORVM.

I.

rodiit A.MDCCXX. Libellus Germanicus XIX.
plagulis in forma octava constans, hunc
titulum gerens: *Versuch der Erklärung
des Hohen Liedes Salomonis, nach dem
Sensu Literali und Sinn des H. Geistes,
welcher durch Hülffe der Hebräischen
Methode des Seel. Caspar Neumanns
gethan, und der Kirchen Gottes zu mehrerer Prüfung dar-
gestellt und überlassen worden, von einem Christo ergebenen
Diener des Göttlichen Wortes.* In praefatione Cl. Autor quidem
fatetur, quod Salomon fuerit typus Christi, et sensus typicus de
Ecclesia et Christo agat, addit tamen: *Allein dieses ist nur
Sensus typicus, weil Salomo ein Vorbild des Herrn Messia seyn
solte, der sensus literalis aber ist gar nicht untersucht worden &c.*
Dn. Autor typicam applicationem penitus fere omittit, si ali-
quam ex animo huic libro tribuit. Si enim hic eius liber atten-
ta mente perlegitur, iudicium hoc ultro se offert, quod Autor no-
ste

A

ster non nisi amorem Salomonis hic doceat. Imo, quod adhuc magis stringit, omnes illas pulchritudinis partes, amorisque descriptas suavitates, nulla addita applicatione spiritali, proponit, et, quia alios taxat ob mysticas interpretationes et tertia comparationis longe petita, uel singulas partes accuratius debuisset applicare, uel accurate demonstrare, quomodo eandem obiectionem possit euitare, quod recensitas has pulchritudines carnaliter intelligat, qui tamen contentus est, ni penitus fallor, generali hac applicatione, quod Salomon cum sponsa sua typus fuerit Christi et Sponsae ipsius Mysticae.

II. Materiam quidem huius libri *Dn. Autor p. 20.* una cum intentione Salomonis et Spiritus Sancti (quas h. l. uix bene distinguit, quia Salomon se tantum habuit instar instrumenti) ita delineat: *Der Inhalt dieses Buchs bestehet darinnen, dass die Ausbreitung der wahren Kirchen Gottes unter dem Heidenthum solle geschehen, und die Fülle der Heyden zur Zeit des Neuen Testaments, wenn der Tag wird anbrechen, werde eingeben, wovon dasjenige, was sich zur Zeit Salomonis zutrug, nur ein Frühling war. Der Zweck Salomonis bey diesem Buche ist, das Israelitische Volck, welches die Liebe Salomonis gegen Heydnische Vveiber misbilligte, und denen Heyden ihr Glück beneydeten, zu unterrichten. Die Absicht des Heil. Geistes aber ist, den König Salomonem, als ein Vorbild des Herrn Messia, vorzustellen, welcher die aus Juden und Heyden gesammelte Kirche zu seiner Braut annehmen, und aus beyden eins machen sollen. Eph. II, 14.* Si uero peruoluimus integrum tractatum, huius rei adeo nullam uidemus rationem, ex inductione locorum ortam, ut potius *summaria* legenti, tale non innotescat. Cl. Autori hic liber est comoedia. Alii quidem et Drama hic uenati sunt, uti *SANCTIVS in Polo c. I. p. 1824. b.* et alii in *D.D. CARPZOVII Intr. in LL. V. T. P. II. p. 256. sq.* sed nemo tantum sibi sumfit, quantum V. C. Ipsi nempe Act. I. Scena 1. proponitur dissidium Sulamithae et Reginae Austri, quae nostro NICAVLES dicitur, et quomodo Rex Salomon Nicaulen soletur. *Scena 2.* iterum de inuidia

inuidia Sulamithae et filiarum Hierosolymae, et quomodo Nicaules suos amores filiabus Ierusalem annunciet. *Scena 3.* pariter de inuidia filiarum Ierusalem, et quomodo Nicaules eam tulerit. ACT. II. *Scena 1.* quomodo Salomon Nicaulen et Sulamitham ob pulchritudinem laudauerit. *Scena 2.* (h. e. cap. 5.) quomodo Rex Sulamitham dormientem inuenerit et abierit. *Scena 3.* quomodo filiae Ierusalem Sulamitham amore Regis non indignam deprehenderint. ACT. III. *Scena 1.* (siue cap. 7.) quomodo Sulamith Nicaulen Hierosolymam adducere uoluerit, et quomodo ab una filiarum Hierosolymitanarum petierit, ut Nicaulis causam apud Regem agat. *Scena 2.* (siue cap. 8.) Nicaules Regem inuenire cupit, et a filiabus Hierosolymitanis contendit, ut id Regi denuncient, qui cogitationes populi sui expiscatur, pactumque fit, si Nicaules constanter adhaerere uelit Religioni uerae, et Sulamith etiam coniugium Nicaulis permittit. In his omnibus nullam inuenio rationem, quae uel Typum, probet uel applicationem solidam ostendat. Quae enim est ratio? Salomo impugnatos quidem, sed tamen approbatos tandem, amores cum Nicaule Ethnica proponit: ergo docetur hic conuersio gentium, ergo Mystica tertia comparationis non sunt quaerenda. Tandem, quod scopum Salomonis a scopo Spiritus sancti discernit, cum tamen sensum literalem promittat, non uideo, qua ratione nitatur. In actu scribendi intentionem sacri scriptoris et Spiritus Sancti ita a se inuicem discernere, ut intentioni Spiritus Sancti applicatio tantum typica remaneat, anne est uel intentionem Spiritus Sancti a sensu literali excludere, uel duplicem sensum literalem credere, alterum ex intentione scriptoris, alterum ex intentione Dei?

III. Sed uideamus iam argumenta, quibus Dn. *Autor. p. 23. sqq.* probare nititur, quod Regina Austri primarium huius libri obiectum sit: *VVeit schwyerer aber ist es zu sagen, vver die Person sey, vvelche den König also anrede, da zumahl ihr Nabme nicht ausdrücklich vorgesetzt worden. Aus denen angeführten Umständen erbhellet es, dass solches die Königin aus Arabien gewesen*

sey. Denn (1) gedencket sie und ihr Frauenzimmer, dass sie der grosse und berühmte Name Salomonis und seine vveise Reden bevogen, gen Ierusalem zu kommen. Nun aber saget IEsus, Matth. XII, 42. die Königin vom Mittrage vvirde auftreten am jüngsten Gerichte mit diesem Geschlechte, und vvirde es verdammen, denn sie kam vom Ende der Erden, Salomonis VVeisheit zu hören, und siehe! hier ist mehr denn Salomo; (2) beschreibet sie sich als eine schwarzte Person, vvenn sie spricht cap. I, 6. sehet mich nicht an, dass ich so schwarz bin, denn die Sonne hat mich so verbrandt; (3) vergleicht sie sich, der Schwartze halben, der Hütten Kedar, welche unter den Arabern gefunden worden; (4) Führet sie sich auf als eine, die viel Myrrhen, VVeyrauch und andere vvolriechende Sachen liebt, und um sich habe, cap. I, 13. III, 6. (5) vvünscht sie, dass der Süd-VVind durch ihren Garten vvebe, und den lieblichen Gewürtz Geruch ihres Landes nach Ierusalem führe. Also muss sie in Süden, oder Mittag, gewohnt haben. (6) vvenn man vollends I. IX. cap. Esaia dazu nimmt, vvo von denen aus Saba gesaget vvirde, dass sie Gold und VVeyrauch bringen und des HErrn Lob verkündigen vverden, ingleichen, dass alle Heerden in Kedar sollen zu Ierusalem versamlet vverden: vvon man alle diese Umstände betrachtet, so vvirde man überzeuget, dass die Königin aus dem Reich Arabiens in dem Hoben Liede Salomonis und dessen 2. verf. den Salomonem anrede. Attamen argumentis his nil conficitur. 1) Nam non sequitur: sponsa odore sponsi tracta est: Christus dicit de Regina Austri, quod cupiditate audiendi Salomonem, ex longinquo uenerit: Ergo Regina Austri est sponsa ea, de qua est sermo. Argumentum enim est monstrosus, cum habeat quatuor terminos, et sit affirmatiuum in 2. figura. Imo, incertissimam traditionem Aethyopum, Reginam hanc suam fuisse, et ex Salomone filium concepisse, ipse negat Cl. Autor, p. 24. seqq. et p. 64. sq. fateri cogitur, quod ultimi aeui modo scriptores hanc traditionem habeant, multaque fabulosa ei admixta sint. Conf. DANHAVERI *disp. de Eccles. Aethyop. c. 4. quae est in Fasc. Scipion.*

pion. n 32. Autor Anon. Rudimenti Nouiciorum, Lub. 1475. ed. habet Reginam Austri pro Sibylla, s. Prophetissa, *fol. 200.* scribens: Sibylla, s. regina Austri, uenit ad Salomonem. Vid. *Cel. Dn. Lic. I. H. a SEELEN Select. liter. p. 568. in Not.* Hac autem traditione, quod Regina Austri concubuerit cum Salomone, reiecta, nil scimus de Salomonis et Reginae illius amore. Vnde igitur hi amores pro hypothese Hermeneutica supponi possunt? Nec plus neruorum habet argumentum SECUNDVM, quoniam nulla est consequentia: Sponsa se nigram appellat: Ergo est Regina Nicaules. Nam, partim nondum est concessum, quod nigredo, proprie sic dicta, intelligatur, partim ne quidem hoc modo aliquid inferre possemus, quia plures sunt aestu solis subfusco tinctae colore. Argumentum TERTIVM pariter non cohaeret: Tentorium *Kedar* fuit in Arabia: Sponsa se comparat cum Tentorio *Kedar*: Ergo sponsa est Regina Arabiae. Parilis roboris est argumentum QVARTVM: Sponsa amat et secum habet myrrhas, thura et alia aromata: Ergo est Regina Arabiae. Bonus etiam dormiuit Homerus, cum Dn. Autor, quasi sui immemor, argumentum QVINTVM proponit, sponsam dixisse, ueniat auster, &c. Ergo habitauit in regionibus Austri. Nam (α) oblitus est, quod *pag. 157. seqq.* haec uerba attribuerit *Sulamithae*. Refutat itaque uel praefatio textum, uel textus argumentum frustraneum dicit. Ibi data expositio (β) ex ipsius Autoris opinione, argumentum fallax dicit, quia *Sulamith* non habitauit in Arabia, et tamen aduocauit austrum. (γ) Illa expositio, quod uentus exhalationes aromatum Hierosolymam adducere debuisset, ex ingenio *Dn. Autoris*, textu nec urgente, nec suadente, enata est. Argumentum tandem SEXTVM ex Ies. LX. desumptum, plane est precarium. Agit enim illud, non de actu quodam praeterito, qui uaticinium Iesae diu antecessisset, qualis esset haec historia de Nicaule, sed agit de re futura. Consensu enim Theologorum Orthodoxorum exponitur hoc dictum de conuersione gentium in Nouo Testamento. Conf. *VARENIVM b. l. P. III. p. 352. sqq. S. SCHMIDIVM b. l. CA-*

LOVIVM in *Bibl. Illustr. &c.* et adde, si vis, *Stromata mea Apost. P. I. p. 75.* Et omnino huius rei dantur rationes, nempe, non solum allusio N. T. ad h. l. sed etiam expressa citatio verborum immediate praecedentium *cap. XLIX, v. 21. 22.* a Paulo *Rom. IX, 26. 27.* facta. Pone etiam, caput Iesaeae proprie esse intelligendum, quod aliquando ex Arabia aurum et thura sint allaturi: bone Deus! quae inde esset conuictio mentis, quod Canticum Canticorum de Regina Arabiae agat, et haec *cap. I, 2.* loquatur?

IV. Sublatis sic argumentis, quibus novella haec expositio innisi cupit: ipsa corrueret. Sunt tamen longe plura in ipso *Dn. Autore* argumenta, quae ipsam hypothesein novam, vel stabilire debent, sed curatius considerata, maxime eam evertunt. Dabo in transcurso primaria. *Cap. I, 3.* loqui dicuntur Arabicae uirgines Nicaulis. Nam nullo indicio postulante, ut alibi, liberaliter supponit *Dn. Autor*, quod de Ancillarum amore sermo sit, *pag. 30. darum lieben dich die Mägde, das ist, vvir deine Mägde, die vvir mit unserer Königin zu dir kommen sind &c.* et conferri iubet *1. Sam. XXV, 24.* Sed *Dn. Autor* hoc praeiudicio liberari potuisset, si textum Hebraeum inspexisset, cuius neglectum Viris optime meritis tribuit. In loco Samuelis אֲנִי ancilla exstat, quo nomine Abigail, deuotionis ergo, se appellat: in textu autem nostro nominantur עַלְמֹתַי castae et purae uirgines. Deinde *v. 4.* introducit loquentes (1) Nicaulem: *Zeig mich nach dir, so lauffen vvir, nempe ego cum Arabicis puellis meis:* (2) Sulamitham: *Der König führet mich in seine Kammer, h. e. praefert me tibi, o Nicaules:* (3) Filias Ierusalem: *VVir freuen uns, und sind frölich über dir, nempe Sulamitha: et tandem (4) Salomonis aulicos: VVir gedencken an deine (Salomonis) Brüste mehr, als an den VVein, &c.* Huius suae exegeteos rationes has reddit *p. 31.* 1) Numeri, et 2) generis in אֶת et אֶת mutationem. Ex hisce uero aliquis colligeret (α), quod etiam mutatio Numeri Singularis et Pluralis, *trabe me, curramus*, duas diuersas personas loquentes induceret. Si uero uerbum אֶתְּ com-

commode adhiberi potuerit a sponsa de se et piis uirginibus ipsius: reliqua etiam *laetamur, cogitamus*, de eadem sponsa cum uirginibus adhiberi possunt. Nec urget adeo *Numerus Singularis* et *Pluralis*, ut plures personas loquentes introducamus. Quae de *Pronominibus suffixis* subnectit, non satis considerate protulit. Verum est quidem, ך esse *Foemininum*, et ך esse *Masculinum*, in tabula suffixorum Pronominum: Tyronibus tamen linguae Hebraeae notissima res est, quod Accentus maioris distinctionis retracti, in suffixo ך, cum praefixis כ & ל, puncta transponant communiter, quod etiam hoc loco *Sakephkaton* fecit. Et ne *Dn. Autor* hac de re dubitet, euoluat tantum loca scripturae, ubi extra dubium est, quod כּ sit *in te, o uir*, e. g. de Deo dicitur, *Psalms. V, 12.* כָּל־חוֹסֵי כׇּ וַיִּשְׂמְחוּ *et gaudebunt omnes sperantes in Te;* *Psalms. IX, 3.* אֶעֱלֶצֶר כׇּ *Laetus ero in Te, Deus,* et sic porro. Hoc supposito, longe simplicius est, cum Exegetis antiquioribus dicere, quod Obiectum gaudii sit sponsus, post quem piae animae currant, quique et ipsis materia gaudii, et cuius amores in memoriam sibi reuocent, praeferantque uino. Tandem quod obuertit, quod in ultimis uerbis huius uersus loquantur uiri, ob uocem ׀יִשְׂרָאֵל, uel ut textus habet, ׀יִשְׂרָאֵל: *Iusti amant te*: nihil est. Loquens enim se non dicit in Plurali *iustos* siue *rectos*, nec piae uirgines, sociae sponsae Christi, se in *Masculino* rectos appellant, sed tum de se dicunt, quod amores Christi praeferant uino, tum de omnibus etiam fortissimis fidei heroibus, rectis atque iustis, fatentur, quod Christum ament. Quare cum Ecclesia se in hoc uersu elegantissime distinguat a filiis suis, iustis, cum quibus currat, ac Christi amores cogitet: de toto complexu singulorum Individuorum merito Masculinum, quia dignioris habetur respectus, adhibetur. Et, si omnino alii h. l. essent loquentes, quam Sulamith, Ecclesia uera; longius tamen petita esset coniectura, quod aulici loquerentur, cum longe facilius acciperetur de Israelitis.

V. Versum 7. *Dn. Autor* ita exponere uult: *Nach dem Hebräischen lautet es: vvas soll ich wie eine Verbüllete seyn bey den Heerden deiner Gefellen?* Exponit deinde: Nicaulem aegre ferre, quod pro scorto aestimetur a quibusdam Israelis, ad instar Tamaræ *Gen. XXXVIII, 14*. Respondemus uero (a) si concederemus, quod radix עטה h. l. non significet *aduolare*, sed, ut communis significatus est, *operuit se*, quemadmodum inter alios etiam septuaginta interpretum uersio habet: μήποτε γένωμαι, ὡσεὶ περιβαλλομένη; Sententiam tamen praeferremus uel ipsius Raschii, de confectione in luctu, scribit cum: שמה על שפה כחילה עוטה על שפה i. e. *ne fiam similis lugenti, quae labia sua tegit, quando propter gregem flet*. Ritus enim inter Hebraeos est notissimus, quod lugentes, quando flent, faciem tegant. (b) In loco citato etiam non occurrit radix nostra, sed כסה; ut itaque ex adhibita radice eadem ne leue quidem argumentum peti posset. (c) Longius petita adhuc coniectura est, quod Nicaulem pro scorto habuerint foeminae Hierosolymitanae, et ideo ipsa Doctores Hierosolymitanos fidem exponentes, audire recusarit. Sicut enim de priori re ne obscurum quidem est iudicium, ita absurda fuisset Nicaules, si Doctores Hebraeos audire noluiisset de fide Iudaica, qui tamen hac instructi erant, maioriq; ad hoc negotium gaudebant otio, quam Rex, qui uariis Regni negotiis impediabatur. Quae affert *Dn. Autor* ad *vers. 16*. quod Nicaules filium ex Salomone suscepit, ea, ipso fatente, de Aethyopiae Regina referunt. Hanc uero suam Nicaulem non Aethyopiae, sed Arabiae Reginam facit. Qua propter hoc etiam de Nicaule dici non posset, etiamsi traditioni aliquid daremus.

VI. Quae ad *caput II*. affert, amorem quidem Regis in Nicaulem produnt; uix tamen aliquid momenti habent, sub hac expositione, ad probandam thesin, quod gentibus pateat aditus ad Ecclesiam, uariaque incommoda adsunt, e. g. quod eodem tempore v. s. flores adsunt, et tamen post somnum Nicaulis Salomon tantum uer instare praedicere dicitur, *pag. 87*. et quod meliora sperare debeat, cum

cum tamen, secundum *versiculi* 12. clara uerba, flores iam ad-
sint.

VII. Nec ad Regem et Reginam applicari possunt, quae
ad *cap. III, v. 2.* exhibet, quod Nicaules per plateas quaesierit Re-
gem. Vbinam Rex per plateas, nocturno tempore, discurrere solus
solet? Cui incognitum est in urbe, ubinam Rex sit? quis crederet,
tantam Reginam solam absurdissime discurrisse per plateas? Et, ubi
tandem Regem inuenit? in plateis? Haec minime quadrant.
Contorta etiam illa sunt, quod *p. 112. cap. III, 4.* per matrem
Nicaulis intelligat Bathsebam, scribens: *Veil denn Bathseba zu
Jerusalem gevobnet, wie aus 2. Reg. II, 18. 19. erbeller, und die
Nicaules dieselbe vor ihre zukünfftige Schwieger-Mutter hielt, nen-
net sie selbige ihre Mutter.* Non enim poterat Bathsebam appella-
re socrum, quia, iudice Autore, nondum certa erat, an etiam fu-
tura sit socrus. Adhaec, mater et socrus non eodem nomi-
ueniunt apud Haebraeos, sed socrus appellatur *שתי*, et mater
אם. Ex socra autem matrem tacere, et tandem socrus loco
ponere, quam quidem optamus, nondum tamen habemus socrum,
alienum est. Tandem etiam illud, quod minime constat, quod
Bathseba fauerit filii cum peregrinis mulieribus coniugio, senten-
tiam Autoris refutat.

VIII. Minime quoque ea congruunt, quae *p. 114. & 115.*
legimus. Nam *v. 5.* Nicaules iam dormit in cubiculo Bathse-
bae, *v. 6.* uero filiae Hierosolymitanae demum irascuntur Ni-
cauli, cum illam uident accedere ad domum Bathsebae. Idem
ergo simul est et non est, Nicaules est in cubiculo, et tamen
iam demum accedit. Imo, ipse *Cl. Autor* sibi contradicit,
quando *p. 115.* asserit, filias Hierosolymitanas ad hunc irae affe-
ctum commotas esse, quia *v. 5.* reprehensae fuerint a Salomone.
Sic itaque sibi ipsi rimam elabendi obstruit, ne dicat, esse
h. l. subleſtam Synchyſin, ut *v. 6.* sit *5.* et *5.* sit *6.* quoniam *v.*
5. filias Ierusalem ad iram commouit, quam *v. 6.* produnt. Ne
et hoc dicam, quod filiae Hierosolymitanae non potuerint ui-
tio Reginae uertere, quod admodum gratum uariorumque aro-
matum spargat odorem, cum hoc Reginis in terris calidioribus,
ne dicam, inferioris etiam conditionis foemellis, in usu fuerit.

IX. Incommode pariter p. 118. exposuit *uersum* 7. et 8. quasi uirgines Hierosolymitanae sperauerint, quod hi Salomonis heroes non sint permitturi, ut Nicaules torum intret Salomonis. Sed huic expositioni ultima reclamant uerba: *ob timorem noctis*. Praeterea uigiles audere non debuissent, Regnam repellere a Salomone, praecipue, quia Rex eius ardebat amore, ut Viro Cl. uidetur.

X. Nec procedunt, quae ad *cap. IV.* commentatur. Loqui hic debet Nicaules ad Sulamitham, eique se dicit esse submissuram. Omnia enim haec argumenta quidem exhibere possent animum Sulamithae lenocinantem; ad scopum tamen totius libri, imo etiam ipsius Nicaulis, ut ad nuptias regias admittatur, niquicquam afferunt. Imo, *Autor* ipse p. 133 haud obscure haec tribuit heroibus Salomonis, cum tamen antea haec tribuisset Nicauli. Verba dubium mouentia haec sunt: *Tragen die Starcken zu einem vobl polirten Gemehr eine grosse Affection: so müssen die um das Bette Salomonis stehende Starcken und Helden bekennen, dass ihr aufgerichteter, untersetzter, vveiss gewaschener, und mit Kleinodien gezielter Hals vobl vvertb sey, dass er in die Königliche Burg komme, und sich der König darenin verliebe*. A gladiis ad collum mira admodum est collectio, quam nemo, nisi praecudiciis supplantatus, inueniret! Nec inde est sequela, collum sponsae sponsus cum turri Dauidis confert: ergo iudicium heroum h. l. allegatur: ergo heroes loquuntur. Interim clare hic ille loquitur, qui v. 1. et 6. pulchram hanc suam appellat sponsam. An hoc uel Nicaules, uel heroes dicere poterant? Imo, ubi est signum mutationis loquentium?

XI. Taxarat Cl. *Autor* in Praefatione interpretes, ob longe petitas interpretationes. Quae uero p. 137. occurrunt, longissime sunt petitae, quando uerba, *ibo ad montem myrrbae*, c. IV, 6. explicaturus, existimat: *Salomo bediene sich der Metonymiae locati pro loco, und verstehe durch den Myrrben-Berg die Nicaulen, vvelche auf den VVürtz und Myrrben-Bergen des glückseligen Arabiens gevobnet. Vnd er melde denen Töchtern Ierusalem so viel, er, der König, vvolle zu der Nicauli geben*. Et eiusdem

dem farinae est expositio uocum, *ibo ad collum thuris*, quam p. 138. exhibet: *vrie nun Salomo unter dem Nahmen des Myrrhen-Berges, die drauf wohnende Nicaulen verstanden, also verstebet er unter dem VVeibrauch-Hügel, die am Ende Libanon wohnende Sulamithin, und bezeuget denen Töchtern Ierusalem, dass er zu beyden (die damals bey einander waren) hingeben volle.* Darum spricht er *ber-nach v. 8. komm, meine Braut, vom Libanon.* Si Iudaeus haec legeret, sine dubio conuenientius putaret, quod TARGVM et RR. dicunt, quibus noster adeo iratus est. Ex his רש"י scribit in h. l. ונאטוש משכן הזה ואבחר לי בהר מוריה בבית עולמים i. e. *deseram domum hanc, et eligam mibi illam in monte Moria et in domo aeternitatis.* Adhaec, resistunt Christiani, qui per montem myrrhae montem Golgatha, et per montem thuris, montem Oliueti, uel montem illum, in quo Christus uiuum se ante ascensionem suam praebuit, intelligunt; uel nobiscum passionem dicunt et preces. Et quae illa est collectio? In Saba fuerunt etiam, uti alibi, myrrhae arbores: ergo Nicaules in Saba nata est et habitauit, et per consequens dicitur mons myrrhae. Item: Sulamitha comparat se rosae Saron: Ergo nata est prope montem Libanon, a quo non procul distabat mons thuris: ergo Sulamith h. l. dicitur mons thuris. Nouum sane argumentandi genus, quod tamen, sub demonstrationis specie, blanditur. Quid tandem Autor faciet accentuationi? Verba: *donec refrigescat dies &c.* ipse putat uerba, sine dubio, heroum, uel tamen praecedenti uersui addit. Hac ratione uero, plus distinguit, quam Sillucus. Pertinent uero ad sequentia, et uolunt uerti: *usque dum respiret, dies*, Conf. *Ann. ad c. II, 17. et fugiant umbrae, ibo ad montem Myrrhae et collem thuris*, h. e. per nocturnum tempus ibi me pascam. An ergo dicet Dn. Autor, quod Salomon dicat, se per unicam modo noctem amaturum has sponsas esse? Et hic tandem prima a me obseruata est facta a Clarissimo Autore applicatio typi ad antitypum. Ex arenoso nempe fundamento, quod Nicaules sit mons myrrhae, et Sulamith mons thuris, quodque ad utrumque montem Salomon ire uelit, infert: *Salomon*

ist ein Vorbild des Herrn Messia gewesen, der die Heyden sowohl als die Israëlitzen geliebet.

XII. Haud melioris notae sunt, quae sequuntur. *Versum* quippe 8. ad Sulamitham applicat, ex hac ratione, quia ipsi haud procul a monte Libano orta videtur, sine probatione tamen addita. Ergo a Libano uenire debebat, quae iam tum erat apud Regem: Ergo montes leonum sunt Libanus: Ergo Rex Sulamitham cupit uxorem. Eodem modo aliena sunt, quae ad v. 9. commentatur p. 142. *seqq.* quod Nicaules sit *oculus* ille *unus* Sulamithae et *torques*: Hoc probabile reddere uult, quod קרר habet Foem. נחנח, personam foemininam, Nicaulen exprimens. Nec quicquam iuuat Autorem, quod Keri agnoscit h. l. *Foemininum*, non *Masculinum*. Nam uox עין *oculus*, est *generis communis*, et nullo modo potest colligi: pars corporis, quae generis communis, h. l. construitur cum foeminino: Ergo de foemina sermo est. Contraria exempla sexcenta adsunt, e. g. *Iob. XVI, v. 20. XIII, 1. Psalm. XXXII, 8. LIV, 9. Thren. I, 16. III, 48. &c.* Et, si de foemina sermo esset, de ardente oculo et de mundo Sulamithae facilius intelligi haec possem.

XIII. Sequentia uerba debent ipsi spectare ad Nicaulen, quam suam nominet sororem, quia partim Iudaicam Religionem accipere cupiebat, partim ex stirpe Regia erat, et sponsam, ob spem nuptiarum. Ita felix est noster in coniiciendo! Sed probare deberet, quod (1) suscepit religionem, (2) quod illa iam sit in fide soror, quae demum fieri uult, (3) quod, duce Scriptura, Reges fideles infideles iam t. t. non tantum fratres, sed et filias eorum sorores dixerint. Arguit h. l. a ritu hodierno ad illorum temporum ritum, et S. Scripturae approbationem. Male et ipsi, nondum conuersae, ob signationem Spiritus S. tribuit. Tandemque v. 15. incommodius exponitur: *Eben so vverde die Nicaules auch ihren Vnterthanen die heilsame Lebre Israelis mitbringen.* Miror, quod, quia de Libano h. l. sermo est, haec non, ut alibi, ad Sulamitham applicet. Magis miror, quod v. 16. Sulamithae loquenti tribuat, et hortum quidem proprie exponat, quia in antecedentibus hortum improprie de Nicaule exposuerat, quae

secun-

secundum eius sententiam, incrementum in Iudaismo et familiariorum Regis conuersationem optare potuisset, quam c. V, 1. ipsi Rex indulgisset, absente et dormiente Sulamitha.

XIII. Quae ad c. V, v. 2. et seqq. de somno Sulamithae et aduentu Salomonis differit, de infimae fortis hominibus cogitari quidem possunt, de Rege, et Regia Sponsa non possunt. Non ergo magis hoc quadrat, quam quod ex v. 6. alias in GEMARA Bab. Cod. Schabbath f. 88. b. infertur, Iudaeos exspirasse ad leges in Sinai latas: כִּי רָבוּ וּדְבוּר שִׁיעָרָם מִפְּנֵי הַקָּדוֹשׁ יִצְחָרִי Ad singula praecepta, quae exiungere e facie Dei, exspirabant Israelitae, ut dicitur (Cant. V, 6.) exiuit anima mea, cum loqueretur. Phrases v. 6. secundum opinionem eius commode exponi non possunt, quia, secundum Auctorem, Salomon non requisierat, ut ad se foras ueniat, sed, ut sibi aperiat.

XV. Incommode quoque v. 7. interpretatur, quod Sulamitha, in plateis Regem quaerens, pallio induta fuerit, ne dignoscatur, siquidem hoc ipso non solum sibi, sed Regi ipsi suspicionem scortationis excitare potuisset, multoque conuenientius fuisset, si Regem quaerens, uigilibus tantum aperuisset causam. Vt uel ex hoc constet, personam eam, quae h. l. introducitur, non in statu Regio, sed in exinanito, et, qualis est fidelium in hoc mundo, describi. Nec melius v. 8. exponit, quasi uirgines in aula eodem modo quaesiissent Regem, et ex ratione status aulici audere potuissent, Regi Sulamithae morbum amatorium aperire. Haec sane de Rege temporali durissime exponuntur. Adhuc inconuenientius sequentes exponuntur uersus, quod nempe v. 9. uirgines Hierosolymitanae, quae Auctori nostro sunt gynaeceum Regium, ignorauerint, quem amet illa, quibus tamen c. III, v. 10. 11. et alibi reuelauerat, et, quae ab Autore supponuntur, quod Sulamithae potius, quam Nicauli, faueant in amoris Regii negotio. Nec quadrasset responsio Sulamithae, quia nihil diceret aliud, quam quod sponsus pulcherrimus sit v. 10. quod capillos auro puriore ornarit, quam milites Salomonis solebant, secundum Iosephum, et

sic in eminentiori quoque statu constitutus sit, quam milites Regii, (quod etiam ministro regio conuenire posset) quod et nigro et crispo sit capillo. Si hic non quaeruntur rationes mysticae, uix satis dixit.

XVI. Intolerabilem pariter putamus expositionem, quam *Cl. Autor c. VII, v. 8.* de Nicaule sua exhibet, supponit quippe, quod in eo Sulamitha de Nicaule loquatur, et lusum uocis נמנא tantum adhibeat, quae in *v. praec.* significarit *palmitem*, h. autem l. longissime petita ratione, de aliqua persona usurpetur, quae stupratae Tamarae sit similis. Post anfractus tandem *Autor. 230. p. sq.* ita suam eloquatur sententiam: *Die Nicaules hatte sich Cantic. I, 7. beschwvveret, dass sie einer Huren gleich seyn müsse; Cant. II, 15. vvard sie angesehen als eine Listige, und der Israelitischen Kirchen schädliche Person; Cant. VIII, 5. 6. vweisen es die Umstände, dass sie der Tamar verglichen werde, vvelche dem Iuda nachgelauffen. Hieraus ist zu schliessen, dass, vvenn die feindseligen Töchter Ieruselems unter einander von der Nicaule geredet, haben sie dieselbige nur pflegen die Tamar zu nennen, das ist, eine Nachbläufferin. VVen also die Sulamithin zu den Töchtern Ieruselems saget: Ich vill zur Thamar gehen, verstebet sie dadurch niemand anders, als die Nicaulen. Dieses vviird dadurch bestätigt, dass sie Cantic. VI, 1. 12. zu ihnen gesprochen: vvenn sie mit ihnen nach Hoffe kehren solte, so vvürden sie einen Reiben sehen, vvie zu Mahanaim gewesen, nehmlich von dem Heer des Israelitischen und auch des Arabischen Frauenzimmers. Durch die Zoveige aber, vvelche die Sulamithin ergreifen vill, verstebet sie der Nicaules ihr Frauenzimmer, vvelches ihrer Königin eben so pflegte anzubängen, vwie die Aeste an einem Baume hängen, und sie überall begleiten.* Duplex improprietas hac ratione occurret in unica uoce נמנא. Olim quaedam stuprata dicta est Tamar, quae uox nostro adhibetur in genere de scorto, et iterum restricte de unica Nicaule, quae scortum non erat, sed impie tantum dicebatur. Nec ex locis allegatis patet, quod Nicaules pro scorto sit habita. Ad *cap. I, 7.* Autor quidem dicit, sibi ita uideri, et argumentum eius est, quia in Hebraeo se appellat obtectam, et uero Tamar obtecta sederit ad iuiam. Verum ad hoc illo loco respondemus. *C. II. 15.* hoc nostro astuta dici.

dicatur; inde tamen ad Tamarac nomen non ualet consequentia. C. VIII, 5. 6. nullum est uestigium in textu, quod sponsa male audierit, sed laudatur, quod fide innitatur sponso, ipsumque ardentem amet. C. uero VI, 12. per praeiudicia sua supponit, quod Sulamith de Nicaule loquatur, et noua טַגְמוֹנִים expositio satis prodit, quod sit aliena. Imo, si et hoc daremus, inde tamen nulla est sequela, quod sponsa hic Tamar fuerit nominata.

XVII. Ultima huius capitis uerba tribuit Sulamithae, ad unam ex filiabus Hierosolymorum loquenti, p. 232. inter alia exponens: *Also erfrische du die Nicaulen, näbre sie als noch eine zarte Säuglingin mit der Israelitischen Milch, damit sie erfahre, dass du sie auch als eine Gläubige vvollest aufnehmen. Die Nicaules sey zwar nur ein vvilder Apffel, und sie gehöre nicht zu denen vvolblriechenden Früchten, daher habe sie, die Sulamith, selber Cantic. II, 3. gesprochen, wie ein Apffel-Baum unter denen vviliden Bäumen, so ist mein Freund unter denen Söhnen. Inzwischen, wie sie, die Sulamithin erfahren habe, dass die Nicaules einen guten Geruch von sich gebe, und unter einigen Hof-Leuten albereits den guten Namen habe, dass sie vvolle eine Iüden-Genossin vwerden: so vvolle auch sie die Tochter Ierusalem, an der Nicaule einen guten Geruch empfinden, und sie so vuertb halten, als man sonst einen vvolblriechenden Citron-Apffel hält, den man gerne bey sich trägt, und anreucht, sie solle auch die Nicaulen vuertb halten, und dulden.* Quilibet hoc effectum praeiudicii dicet. Si omnino Sulamitha allocuta fuisset filias Ierusalem, non ad unam direxisset sermonem, sed ad omnes; nec infantes uinum sugunt, sed lac. Nec suffecisset Nicauli amor unius uirginis aulicae. Ipsi etiam I. C. antea Tamar per opprobrium dicta fuit ab Israelitis. Cur ergo eius fama eximia potest praedicari? Alienum et hoc est, quod Cantic. II, 3. arbores syluestres sint Regina Austri cum suis. Salomonem enim, tanquam aliquem Sardanapalumpuellis iungit, cum tamen *filiorum*, non *filiarum* sit mentio. Tandem nec inde colligi posset, b. l. Nicaulem in amorem filiarum Hierosolymitanarum esse recipiendam. Similis commatis sunt, quae ad *aers. 9* annotauit, ubi guttur supponitur pro sermone, quem iucundum de Nicaule proferre deberet uirgo quae-

quaedam, et uerba media לְרֹדִי לְמִשְׁרִים dicit designare tempus, quo cum Rege loqui debeat, nempe, *da sie zu ihrem Geliebten, und zu denen Rechtgläubigen hingienge*. Putat enim, לְמִשְׁרִים esse loco לְרֹדִי cum Ellipsi Vau. Sed quia in *tr. meo contra Enallagas V. T. p. 161. sqq.* loci sensum dare uolui, hic tantum notamus (α) Ellipsin nobis displicere, (β) alienum sensum poni dicimus, *da nun Gelegenheit bey allen beyden (bey dem Könige und denen Rechtgläubigen.) das beste vor die Nicaulen zu reden &c.* Rex enim maxime iam fauebat Nicauli ex *Cl. V.* sententia, (γ) contra accentuationem haec uersio est, maioremque uim tribuit תָּבִיר *Tbbir* quam — et —), cuius ultimi tamen Subdistinctiuus tantum est. Inconuenientissimum quoque illud est, quod personas mutat, et ultima uersus uerba alicui ex uirginibus aulicis tribuit, addens, *diese VVorte sind überaus übel verdolmetschet, denn eigentlich: Ich will die Lippen der Schlafenden reden.* Cum et de his uerbis in *tr. meo contra Enallagas b. l. p. 161. sqq.* dixerim, hic etiam breuiosior sum, et linguam dormientium incommodius de pia quadam uirgine exponi, quod locuta sit, *als eine Schlaf Trunckene*; linguam uero dormientium loqui, esse obscurius affirmo. Similiter nec *v. 10.* causam affert Sulamith, quare illa uirgo cum Rege loqui debeat. Sed potius uirgo illi respondisset: Si tu, o Sulamith, adeo coniuncta es cum Rege, non requireretur a me, ut ego loquar cum ipso, tu loquere, te facilius audiet. Cur non autumat, Regem aduenisse, cum uirgines haec inter se loquerentur? Connexio enim, quam cum *v. 11.* facit, inconueniens est: *VVenn erst die Tochter Ierusalem vird geredet haben, alsdenn will die Sulamithin zu dem Salomoni sprechen: komm etc.* Nam in sequentibus Sulamith semper loquitur, cum Rege praesente. Hoc interim nihil affert Autori, siue uocem כַּפְרִים per *pagos*, quod uult, siue, quod alii uolunt, per *cupressos* exponat, quod mihi quidem commodius uidetur, quia uox haec eodem in significato iam supra in hoc libro adest. De pagis uero exponat, licet, et sensus ipsius tamen non stabilietur. Sed reuertamur ad Autorem nostrum, qui ad *v. 12.* nil dicit, quam quod Sulamith in uinea Regio Sponso amorem uelit exhibere suum, quod nobis non obest,

nec ipsi prodest, maxime si haec tantum respiceret ut relationem Sulamithae ad uirgines, de futura sua cohabitatione cum Rege, quod plane indecorum fuisset.

XVIII. Iam nova scena comoediae Cl. Auctoris, incipit, ubi Nicaulen loqui p. 246. ita probat: *dass solche VVorte von der Nicaule sind geredet worden, ist daraus abzunehmen, vveil sie (1) vormahls gehönet worden, Cant. III, 6. und nunmehr bisset sie, sie werde nicht immer gehönet werden; (2) vveil sie schon ehemahls den Salomonem in der Mutter Kammer gebracht, Cant. III, 4. und also wieder vvilens ist, denselben in ihrer Mutter Haus zuführen. Cant. VIII, 2. Haec argumenta quidem aliquam speciem habent apud illos, qui praecudicio Dn. Auctoris laborant: qui autem Nicaulen hoc in libro non inueniunt, illi haec bene de Sulamitha exponunt, sponsa illa mystica unica, toto libro passim loquente. Et si aliquid probare haec deberent, Dn. Autor firmiter ostendere deberet, duas dari sponfas, quod quidem dicit, sed tamen non probat. In eo quidem concedimus in partes Cl. Auctoris, quod c. II X, v. 1. sensus esse posset: *quis concedet*; quia tamen *dationis* significatus bene quadrat in sponsam mysticam, quod illa optet, ut quam citissime sponsus fratris sibi loco detur, eo non deflectimus. Illum, qui fugit ubera, Cl. Autor p. 248. Salomonem dicere recusat, et haec connectit cum seqq. scribens: *Der seelige Herr Lutherus hat diese Worte: Mein Bruder, der da meiner Mutter Brüste sauget, zusammen gehencket, und von dem Salomone verstanden. Allein die Accentuation zeigt es an, dass sie nicht zusammen gehören, daher können sie am füglichsten also gesetzt und verstanden werden vvelcher unter denen, (Hoffleuten) die von der Bathseba genaehret werden wird doch dich, mein Herr König, mir gleichsam zu meinem Bruder erlauben und mir von der Königlichen Frau Mutter die Erlaubniß bringen, dass ich mich ihre Tochter, gleich wie dich meinen Bruder nennen möge. Denn sie meinte, wenn sie nur den Consens der Königlichen Frau Mutter, wegen ihrer Vermaehlung mit dem Könige haette, das andere werde sich alles geben, und das Frauenzimmer würde ihr bernach wohl auch nicht contrair seyn. Hac ratione uero necessaria esset Synchysis, ut uerborum sequela haec foret: מי יונק שרי אמי יתנך כח לי ונו. B. LVTHERVS sensum, non uerba, expresit. Siue enim Lutheri uersionem legam, siue secundum Accent. factam, tamen sensus ultimato idem remanet. Iuxta Accentus enim sensus hic est: *quis dat, ut sis instar fratris mei, siue, fraterculi mei, qui fraterculus fugit adhuc ubera matris meae; Ey wenn du doch wärest wie mein kleines saugendes Brüderchen, inuenirem te etc. Hic, —, nec non — cum subditione sua, retinent ualorem ordinarium: Iuxta Cl. Autorem uero a) Accentus maior — in יתנך esse deberet; β) Suffixum ך esset Pleonasticum. Haec itaque cum communi Theologorum sententia de amore mystico, longe facilius conueniunt, quam cum Cl.***

*Autoris opinione, cum ipsi non sit sermo de domesticis Bathsebae, qui, quoniam secundum superius allata, Bathseba illis fauebat, Nicauli obesse non poterant, nec etiam prodesse, quia non illi solum, sed potius tota Ecclesia Iudaica obesse fingitur. Quod ad v. 2. Autor conjicit, quod Nicaules optet decisionem a Rege audire, an Israelita profelytam ex gentibus in matrimonium ducere possit, ad complendam comoediam tantum excogitatum uidetur, sicut et sequentia de potu sine ratione proprie sumuntur, cum Rex illis potus generibus iam abundarit, eumque sine Nicaule habere potuerit. Deinde, v. 3. quoad primam partem exponit de praeterito, quod, quia iam antea Rex eam amplexus fuerit, imposterum idem etiam speret; id ipsum tamen rem non promouet. Sicut nec v. 4. ubi opinatur, Nicaulem penitus insecutam esse Salomonem cum uirginibus aulicis et Sulamitha ad pagos profectum, et lassam ex itinere ac sub malo dormientem inuentam esse a Rege. Sed Salomo sine dubio non inter greges puellarum iuit, quasi alter Sardanapalus, sed stipatores eum sunt comitati et ministri. Quare ergo ad uirgines loquitur? quare ad eas solas? Nec v. 5. congruit, in quo putat, loqui uirginem aliquam Hierosolymitanam ex hostili animo. Quis enim crederet, hoc uirginem aulicam ausam fuisse, non ignorantem, quod Rex Nicaulen amet? Supponitur insuper, hostes Nicaulem nominasse: *die aus der Wüsten*; sed unde hoc? Tandem uocem **מְרַאֲפִי** exponit secundum literas p. 256. *wenn es nach dem Buchstaben sollte gegeben werden, bedeutet es eine Person, welche aus gebe in alle Winckel, und Krümmen, die überall nachkrieche. Also war die Tochter Ierusalems unwillig, daß die Nicaules dem Salomoni überall nachkrieche. Sed hoc negabunt, qui Hieroglyphicam negant. Alii exponent ex Chaldaismo ubi **רפס** est fodere, unde sensus esse possit, quatenam confodit se ipsam, summo labore? Alii ex Arabico **رفيق** comes itineris exponent, quatenam sese**

*sociam itineris facit? Alii tandem ex Arabico **رافق** associavit se, interpretabuntur: quae associat se ad amicum suum, quod bene conuenit cum B. LVTHERO. Si uero etiam sensus Cl. Autoris obtineret, de sponsa etiam mystica elusque diligenti amore exponi posset. Dicit deinde Cl. Autor, idololatriam sub arboribus exercitam esse, et matrem Nicaulis Nicaulen peperisse sub arbore, idololatriae consecrata, et sub tali arbore Nicaulen iam esse inuentam p. 257. *wer wisse also, ob sie nicht darunter ihre GOetter angeruffen? darum komme es ihr nicht zu, daß sie leide, daß eine solche abgöttische Hündin dem Könige überall nachfolge und nachlauffe, sie könnte den König selbst verführen. Besser sey es, die Nicaules gehe wiederum nach Hause. Quis hoc inueniret hoc in loco? An malus idololatriae consecrata tantum fuit? Vnde sciebat uirgo*
hacc*

haec, Nicaulen sub malo esse natam? Vel, si sub malo nasci, per longepetitam loquendi rationem est in idololatria nasci, quale est ratiocinium: Inuenit te sub malo dormientem, quae in idololatria es nata, ergo forte idololatriam sub hac arbore exercuisti? An Deus aliquis Arabiae somno in loco sacro cultus est? Ne quidem haec supposita, si et admitterentur, sanam conclusionem *Dn. Autori* suppeditarent.

XVIII. Sed pergamus ad v. 6. Supponit *Dn. Autor* nullo ex fundamento, Nicaulen questam esse apud Regem, se Tamaræ adsimilatam esse. At, unde hoc sciebat? Nonne hoc dicebat Sulamitha, secundum V. Cl. expositionem, absente Nicaule? Porro pergit, ut Tamar accepit annulum a Iuda, *eben so bittet (p. 259.) die Nicaules, der König sollte sie nur so hoch achten, und so wohl verwahren, als einen Siegel-Ring, dieses aber sollte geschehen in seinen Hertenzen, dieses sollte die Stelle seyn, wo sie sich wolle verwahret wissen.* Sed sic obest potius exemplum Iudae et Tamaræ Cl. *Autori*, quum Nicaules Tamaræ similis fieri noluerit, uti tamen supponitur: qua itaque ratione expeteret, simili quodammodo ratione tractari? Quod autem l.c. affert de sigillo ponendo in brachium, quod sit Synecdoche, *brachium pro digito*, sine causa facit, quia ea ratione Spiritus Sanctus facile manus potuisset meminisse; nec hoc ipsi prodesset. Quod de inuisione nominis dicit, nostrum non facimus. Virgines etiam impedire non potuissent, ut noster p. 260. scribit: *die Töchter Jerusalems würden es aber nicht zugegeben haben; Rex siquidem non erat in earum potestate.* Quae ex Exod. XX, 4. contra imagines affert, inuita Scriptura affert, in qua clare usus tantum imaginum ad idololatriam prohibetur, uti expresse ibidem additur: *ne adores ipsas &c.* Nec ad exegesis, nec ad stabiliendam suam hypothesein haec perorat *Dn. Autor*; an uero his docere uoluerit quod Reformatae potius religioni, quam nostrae faueat, ipse sciet. Melius rem, meo iudicio, tetigit B. DASSOVIVS de *Emphasi sacrarum uocum*, Disp. III. Commate II. p. 6. sqq. de impresso sigillo, ut amor pateat semperque eius mentionem faciat &c.

XX. Verba sequentia: *amor est fortis uti mors*, exponit de Nicaulis amore in Regem et inuidia, quam ideo fuerit passa, hoc modo: *diese VVorte, zeigen an, daß in dem Hohen Liede Salomonis von Personen geredet werde, zwischen welchen eine Eyffersucht vvar, u. eine solche Eyffersucht vvar zwischen Iuden und Heyden, jene vvolten immer vor denen Heyden einen Vorzug haben, und gönneten ihnen nicht, daß sie auch zu Gottes Volck soltn angenommen werden.* Sed uox haec **אִתִּי** alias de summo amore etiam accipitur e. g. Ies. IX, 6. ubi affectus ab *Autore* assignatus locum non habet: uti nec h. l. bona est consequentia: semper uerum serues amorem, quia inuidia Iudaeorum in me nunquam terminabitur: vel, si de inuidia gentium et Iudaeorum mutua exponit, et nexus esset nul-

lus, quod ideo eam amare debeat; et repugnaret euentui, conuersio-
ni gentium et Iudaeorum ad Christum *Eph. II, 4. Imo, v. 7.* fatetur Ni-
caules, quod habeat multos hostes, qui tamen amorem extinguere haud
potuerint, quare ob amorem Regi omnia sua afferat, quum quilibet pro-
pter amorem facile iacturam omnium suorum faciat. Anne uero
haec duplicem inferunt sensum? Antea inuidia erat inter gentes et
Iudaeos, iam amor est in Regem? Et satis probat sequens Praedicatum,
et amori et zelo commune, quod zelus non sit inuidia inimicorum.
Nam si aeque inuidiam appellaret שלחתייה ut amorem suum, utrum-
que eundem uel ortu, uel duratione, uel magnitudine diceret. A Deo
utrumque deducere noluisse, cum reprehendat inuidiam, duratio-
nem ignorabat: imo et duratione et magnitudine parem hostium inui-
diam Regi ostentare cum nostro amore; et tamen rogare, ut suppri-
mat inuidiam: vel amorem extenuaret, ut facile suppressendum, uel
Regem anxium redderet, an tuto eam amare posset.

XXI. Cl. Autori v. g. admodum est difficilis. Loquitur secun-
dum eum, in eo Salomo de Nicaule, quam appellet sororem fideliū,
propter fidem. Et p. 169. se torquet, quare parua, quare sine mammis
dicatur, quando scribit. *Von dieser spricht er, sie sey klein, entweder der
Statur nach, dahingegen der Sulamithin ihre Länge einen Palm-Baum ähnl.
war; Cantic. VII, 7. oder aber, sie sey klein und jung von Jahren, gleichwie
Gen. XXVII, 15. Iacob der kleine Sohn der Rebeccen genennet wird. Oder
aber es mag bey ihr alles beydes eingetroffen haben, daß sie klein von Person
und jung von Jahren sey gewesen. Wiederum spricht Salomon von ihr,
sie hatte keine Brüste: dadurch versteht er nicht die natürl. Brüste des Lei-
bes, denn es ist nicht glaublich, daß die Nicaulis in ihrer zarten Kindheit
aus ihren Reich gereisset sey, denn ihr Verstand, den sie von sich hatte blicken
lassen, giebt ein Merckmahl, daß sie schon von solchen Jahren muß gewe-
sen seyn, da auch ihr Leib die Brüste gezeuget; wie Cant. VII, 1. von ei-
nigen gesagt wird, daß sie der Königl. Frau Mutter Brüste gesauget, da doch
die Bathseba nicht in den Stande war, mit ihren Brüsten jemanden zu tran-
cken, und nur damit angezeigt werde, daß sie einigen Theils mit leiblicher
Speise, Theils mit der Milch ihrer heilsamen Lehre und Unterricht wahrte,
eben so wird von der Nicaule allhier nur gemeldet, sie sey noch nicht in dem
Stand, daß sie könnte andere Araber mit der Milch der Israelitischen Lehren
nähren, und sie in der Furcht des HErrn auferziehen. Von dieser fragt nun
Salomo seine Glaubens-Genossen, was mit ihr zu thun sey, wenn er sie hey-
rathens halber wolte anreden. Sie sollen ihm ihre Gedancken sagen. Qui-
libet autem, qui textum tantum curatius aspicit, facile concedet, pro-
poni hic sororem sponsae Mysticae ad instar puellae, parumper adole-
scentis, quae nondum peruenerit ad uiro maturam staturam, cuiusque
mammæ nondum apparent. Corruit itaque Autoris expositio, maxi-
meque*

neque hic locus ei obstat, quod Regina adeo sapiens, puellula haec dici nequeat. Cui hoc probabile est, quod α) exigua statura physice et mammae mystice sint explicandae, cum tamen parua statura, ut status, in quo deficient adhuc mammae, proponatur? β) Quid interesset Aulicorum, an Rex uiripotentem quidem, sed parua statura inter uxores regias adsciscat? γ) Quae de alumnis Bathsebae affert, sine fundamento dicuntur, et ostendunt, quod *Cl. Autor* potius taxandus veniat, quam Theologi, quod tertia comparationis, ad motis fidiculis attrahat. His *Autor* demum annectit, quod Nicaules statura parua et Sulamith statura procera, haec Israeliticae Ecclesiae, illa plantandae ex gentibus, imago fuerit.

XXII. Sed pergamus ad v. 9. in hoc enim *Cl. Autori* loquuntur uirgines aulicae cum reliquis fidelibus, et concedunt coniugium Regis cum Nicaule, modo firma maneat in religione, eamque propaget, si nempe ut murus sit firma, uelle se eam contra hostes munire; et si ianua sit futura, per quam etiam subditi in ueram Ecclesiam introire queant, uelle se eos munire in religione. Persuadebit sibi forte, quod Nicaules populo fidelitatis iuramentum praestare debuerit. Quod uero credit, Israelitas dicere, quod subditos Nicaulis docere uelint, fallitur bonus uir, quia c. l. non dicitur, quod subditos, sed sororem illam (עלית) cedrinis tabulis munire uelint. Praeterea, cum porta clauditur, nemo transit; sed h. l. debet Nostro porta gentibus aperiri. Supra allatis autem, secundum *Cl. Aut.* Nicaules nunc v. 10. respondet, quod sit firma futura, ut murus, et quod mammas spirituales porrigere uelit suis: p. 275. scribit: *Sie sey schon capable auch andere Kinder zu naehren, und ihren Arabern die erste Milch der Israelitischen Lehre und Religion einzuflossen, und sie auch zur Erkaenntniss des wahren Gottes zu bringen. Solche Capacitaet habe der König, als ein vveiser Herr, an ihr erkandt und in eben darum sey sie vor seinen Augen vvorden, als die den Frieden finde.* Verum non tantummodo significatio Hebraeae particulae est insolentior, sed etiam contradicit prioribus, ubi Rex agnouerat, Nicaulen carere mammas, siue nondum posse alios alere in uera Religione, ut Noster uult. Praeferenda itaque est sententia communior, quod Sponsa mystica hic se opponat Sorori, et quantum ipsi praestet, indicet.

XXIII. Versus 11. ab Autore nostro operosius exponitur, ubi negat, quod Baalhamon sit locus aliquis, arbitraturque, quod sit nomen Dei ueri, qui sit Dominus multitudinis, et uinea Salomonis כבעל המון, sey der um der Herren (des Herrn rectius) der Völcker vvillen erbauete Tempel, id quod probare uult ex Hof. II, 16. scribens p. 277. vvoraus erhellet, dass auch das Volck Israel nachmahl den wahren Gott ihren Baal, das ist, ihren Herren, genennet. Sed eo in loco Deus illud de Idololatricis Israelitis dicit, quod pietas Salomonis non concessisset eo

tempore, ut Deum ita apellent. Nullum huius rei uestigium adest, quod alii, quam Idololatrae, Deum hoc nomine nominarint. Imo, nec dixisset Scriptura, quod habeat uineam, sed quod aedificarit. Confundere etiam uidetur *Dn. Autor* Ecclesiam cum templo, Ecclesia dicitur uinea, templum non item. Si uero coetum fidelium intelligeret, sensus esset absonus: Salomon habet coetum fidelium propter Deum. Huius uineae custodes dicit Leuitas, et nouiter conuersi dicuntur fructus, quos illi Salomoni ferre deberent. Autori etiam nostro non usque quaque certum est, an Leuitae Regi quotannis mille argenteos dare debuerint, cuius causam affert *p. 281. so vuir er dar aus haben wollen von dem Fleis ein Urtheil faellen*. Sed hoc non facile quisquam percipiet: quilibet Leuitarum Regi dare debuit mille argenteos, ergo Rex exinde iudicare potuit, quantam adhibuerint diligentiam in conuersione gentilium. Et ni fallor, uel duplicem admittit sensum, (α) ubi uinitores Salomoni dant pecuniam, (β) ubi Salomo ipsis dedit: uel ui quadam infert textui Ellipsin praefixi וּבְיָמָיו , Pleonasmum וּבְיָמָיו , tandemque Ellipsin וּבְיָמָיו ante וּבְיָמָיו . Quid? quod, cum *v. sq.* pugnat, ubi praeter mille argenteos adhuc ducenti uinitoribus residui sunt. Tandem in tota S. Scriptura ne uola quidem extat, quod Salomo Leuitis certam pecuniae summam, quotannis ipsi soluendam iniunxerit; nec Leuitae erant emissarii, ad gentes conuertendas. Deinde rationem subnectit aliam, quod Rex cuilibet Leuitae quotannis mille argenteos dederit, addens, *und dieses letztere kommt mir wahr scheinl. vor, und das in diesem versicul stehende VVort וּבְיָמָיו kan gar wohl also ausgelegt werden*. Verum hoc non uideo, nisi Ellipsin ad se concipias hoc modo: quilibet adducebat, scilicet ad se, fructus eius mille argenteos. At enim uero ita non conueniret cum schemate, quia Salomo proponitur ut dominus uineae, cui annuam pecuniam uinitores ferre debuerint, qua ratione bene fluit: quilibet ex fructibus adducebat mille argenteos. ELLIPSIS etiam ad se toleranda non est in libro adeo obscuro, ubi hoc modo sensum inferre possumus. Sed quaeris: quid haec ad Nicaulem? Regero, ut et Leuitae reprehendantur, qui Nicaulem profelytam admittere noluisse, *Dn. Autori* creduntur; et deinde, ut sibi ad expositionem *v. 12.* uiam paret. Nam hoc in uersiculo Nicaules, secundem *Cl. Autorem*, dicit, quod templum Dei etiam in hunc usum sit aedificatum, opinaturque *Dn. Autor*, quod Nicaules pro singulis personis secum adductis et conuersis ex gratitudine Regi dederit mille argenteos, sacerdotibus uero et Leuitis, uel singulis, uel pro singulis conuersis personis ducentos argenteos dare uelit. Sed, sine hoc praeiudicio, quod Nicaules sit Obiectum Cantici, sensum illum nemo hic inueniret. Longe melius itaque de sponsa mystica haec accipiuntur. Sed inconcinnum pariter est, quod *p. 284.* scribit, ultima esse uertenda: *deuen Hüttern, vvelche die Frucht des VVeinberges hüteten und bevvahreten, denen gebieheten 200. Silberlinge, daß ihnen*

ihnen aber auch Früchte gebühreten, vviß nicht gemeldet. Quod enim ad uersionem **רַבְּנָן** per *cum* attinet, dici quidem posset, **רַבְּנָן** notare *cum*, qualia dantur exempla, quoties ex **רַבְּנָן** descendit; quo minus ueromen, tem eidem addicam, obstat Accentuatio, quae **רַבְּנָן** et **רַבְּנָן** connectit; cum e contrario, secundum uersionem per *cum*, in **רַבְּנָן** *Tipbcha* et in **רַבְּנָן** *Merca* esse deberet. Sed sensum de Nicaule esse, ex hac uersione haud patet.

XXIII. V. 13 continet sermonem Salomonis ad Sulamitham, quo addiscat, an etiam ipsi obsit futurum coniugium cum Nicaule. Hanc appellat habitantem *in hortis*, quia hortis delectata est, dicitque omnes expectare, an etiam Nicaulen penes se tolerare uelit. Ad hoc respondisse fertur v. 14. Sulamith, quod pagos debeat relinquere, et in urbem redire: *er soll aber (p. 287. seq.) seyn vwie ein iunger Rehe-Bock oder Hirsch, vwie diese ihrer viele führen u. mit inen sich begatten, so möchte er dieses auch tbuu. Vnd zuvar auf den VVurtz-Bergen. Allhier versteht sie per Metonymiam Loci pro Locato, die auf den VVurtz-Bergen sonst vvohnende Nicaulen, und giebt ihnen Consens, daß sich der König mit ihr vermählen moge, zuvor seyer vwie ein Rehe und iunger Hirsch auf des Scheide-Berge gewesen, auff dem Berge Libanon, vvo das Hauß aus dem vValde Libanon gestanden, daß Iuden und Heyden von einander geschieden, als vwie sonst der Berg Libanon die Græntz-Sceidung ist. Salomon habe sich viele von den Töchtern Iernslems zu seinen Gemahlen erwuehlet, vor ihr der Sulamith soll es dem Könige auch frey stehen, sich aus denen die auf den Gevvurtz-Bergen vvohnen, eine Gemablin zu erwuehlen. Sic Salomonem incasto capro confert. Agnoscit itaque incastum Regis animum, cum potius ad mentem Cl. Autoris mentionem conuersionis Nicaulis facere debuisset. Potuisset sic etiam dicere gallum uel bouem, uel quicquid uoluisset, nec cerui aut hinnuli speciatim mentio necessaria fuisset. Nec **רַבְּנָן** significat *hircum* uel *ceruum*, sed *hinnulum* minorem, ein iung Hirsch-Kalb, cui assimilari potuerunt mammae sponsae mysticae, quae conferri non potuissent cum ceruo lasciuo. Sic nec hoc quadrat. Et quis sibi Regem concipit, qui uirginis consensum requisierit? uirginem, quae ausa fuisset, Regem appellare lasciuum ceruum? Quemadmodum et illud est longe petatum: Nicaules fuit e regione, in qua ingens copia aromatum fuit, sic montes supponuntur pro tota regione, et regio deinde ponitur pro regina, siue aliqua foemina e regione. Concurret in unica uoce *Synecdoche partis pro toto*, et simul deinde *Metonymia*, ubi regnum pro Regina ponitur.*

XXIII. Vidimus hactenus triste exegeteos exemplum, quo reiecto, iam preces, addimus, ut Deus similes interpretationes auertat a uerbo suo. Sed *Dn. Autor* in fine respondere uult ad dubia quaedam, quorum primum est, quod Rex Salomo Nicaulen ethnicam in matrimonium ducere non debuisset. Respondet autem (1) Nicaulen non fuisse ex prohibitis, (2) Salomonem sciuisse, quod Deus gentes admittere uelit, (3) consensu populi hoc factum. Verum *secunda et tertia responsio*
nullae

nullae sunt. Non enim ex notita, quod aliquando conuertendae sint gentes, sequitur licentia connubiorum. Nec populi consensus rem facit licitam. Ad obiectionem *secundam*, quod nil de hac historia sciamus, excipit, Aethiopicis scriptoribus aliquid esse credendum, ad quod tamen iam respondimus, ubi Autor negauit, Nicaulen fuisse Aethiopissam. Format hinc sibi obiectionem *tertiam*, grauidam Nicaulen iter adeo molestum ingredi non potuisse; ad quod respondet, Salomonem et Nicaulen confidisse Deo, et medicamenta Reginam secum duxisse. Haec bene se haberent, si tantum aliunde constaret certo, Salomonem impraegnasse Reginam Arabiae. Tandem etiam sibi obiicit *quarto* silentium *Iosephi*, et respondet, *p. 292. er mag dieses vor eine unanstaendige Sache angesehen haben, und den berühmten Koenig nicht dadurch verunglimpfen wollen.* Sed, qui alia quoque peccata Regum refert, per hoc ipsum fauores Romanorum quaesiuisset. *Vltimo* ad 1. Reg. XI, 14. seq. sibi ob stare uisum regerit, Nicaulen adfuisse, Rege adhuc nondum sene. Sed haec omnia rem incertam non reddunt certam, et Cl. Autoris periculosa interpretationem haud reddunt bonam.

XXV. Haec omnia, si B. L. aequa iudicii perpendit lance, apparebit, sententiam Cl. *Anonymi* esse precariam, et sibi ipsi in expositione libri huius non constare, tandemque, non sine aliquo Christiani animi dolore, in germanica lingua infimae etiam plebi fuisse exhibitam, quae aedificationis inde parum aut nihil, offendiculi multum desumere potest: quem enim haecenus, non sine reuerentia, ut obscuriorem de mystico amore librum legerat, eum iam, ut comoediam amatoriam, legere iuberetur, tanquam praeludium quoddam conuersionis gentium. Adhaec, satis firmo non probabit V. Cl. argumento, quod instar comoediae mollis Deus arcana Regni Christi obscure proponere consueuerit. Deinde et illud in Dn. Autore displicet, quod ideas distinctissimas *sensus literae et literalis, allegorici et typici, typi et praeludii, uel exempli* aliorum deinceps insequentium, admodum confundat. Maxime tandem, quod V. Cl. inter alias plures suppositiones non probatas, pro certis habet, quod (1) Salomo in hoc libro sit *typus Christi*. Vnde hoc probabit V. Clarus? Ex convenientia forte? Ex hac uariae bonae solent oriri cogitationes; sed humanae sunt, typum non constituunt, meram potius applicationem *quasi typicam*. II) quod h. l. debeat esse *sensus typicus et literalis*. Fatemur quidem, ubi *sensus typicus* est, ibi pariter *sensus literalis* reperitur. Sed quis sibi religioni non duceret, Deo affingere sensum, quem a Deo esse intentum, nullibi exstat. Vnde, quaeso, Cl. V. nouit, huic loco Deum et litteralem et typicum indidisse? Parcamus Deo, nec nostrae imaginatiuae idola pro sensu uenditemus diuino. Nolit V. Cl. mihi Homiletarum aliorumque, et maximorum in primis Virorum, exempla obiicere: illorum enim auctoritates in foro coeli et conscientiae nobis non profunt. Non datur *sensus typicus*, nisi quem Deus in uerbo suo nobis uell apodictice, uel probabilissime, uel in genere, uel speciatim, clarius uel obscurius indicauit.

ANNOTATIONES PHILOLOGICO - CRITICAE

AD CAPVT I.

V. I.

HALDAEVS rectissime observavit, quod vox לשלמו non designet materiam Cantici, sed autorem secundarium, cum scribit : שיר שירין ותושבחן די אר שולמו נביא מלכא דישראל ברוח נבואם קדם רבון כל עלמא וכו' i. e. *canticum Canticorum & laudum, quod dixit Salomon Propheta & Rex Israelis per Spiritum S. coram Domino mundi, ipso nempe Jehova &c.* Ea nempe ratione, qua proverbialia משלי לשלמו *Proverbia Salomonis* audiunt, quia ille ex inspiratione divina ea effatus est, non quasi ille materiam horum librorum & Objectum se diceret; imo quomodo saepissime in Psalmis titulus occurrit מזמור לדוד *Psalmus Davidis*, ad designandam non materiam, sed Causam secundam scriptionis. Idem hoc loco observari meretur, ne aliquis ex hoc titulo male colligat, materiam scriptionis esse Salomonem, quod GRO- TIO aliisque placuit, quibus tamen necesse est, non probandam Enallagen praefixi ל & particulæ על vel בעבור, *de Salomone*, uel *propter Salomonem*, admittere. Nobis omnia simpliciter & aliis locis Scripturae convenienter fluunt. Confer. quoque B. CALOVII *Biblia Illustrata in hunc locum*, & quos POLVS in h. l. ei jungit. Quomodo uero אשר verti debeat, non usque quaque conveniunt Auctores : quidam vertunt in plurali; *qua*, nempe cantica *sunt Salomonis*, alii vertunt in singulari, *quod canticum excellentissimum Salomonis est.* Mihi placet prior expositio, & hoc quidem ex his argumentis: (1) quia omnium canticorum Scripturae S. perfectissimum dici non potest, cum & alia tum ratione inspirationis, tum ratione tractationis, tum denique ratione materiae, ejusdem sint excellentiae, e. g. Psalmi Davidici de Christo ejusque persona & officio agentes. Si vero אשר per quod verti

verti deberet, opponeretur reliquis Canticis Scripturæ S. ut excellentius minus excellentibus. (2) Ex Canticis Salomonis omnino excellentissimum appellari potest: reliqua enim quæ conscripsit, vel interierunt, uel in Proverbiis & Koheleth adhuc extant. Si prius concedis: hoc, ut canonicum, longe præferendum est reliquis. Si posterius credis, quod quaedam in Proverbiis e. g. c. XXX. & XXXI. item quædam in Coheleth e. g. c. ult. cantica dici possint, multos habebis quidem dissentientes, uti nec ipse ego hoc largiri possum, quia sic admodum multas haberemus cantiones, & differentia cantici ejusdam a reliquis scriptis vix ulla permaneret. Posito tamen ita esse; excellentius nihilominus esset nostrum, quia de omni œconomia gratiæ Dei in Christo nos instruit. Cum vero canticum audit, inde nulla est consequentia, quod Dramatice h. l. omnia proponantur, quia antiquum morem cantica scribendi ad recentiorem, rythmicum illum vel Comicum, restringere velle, absurditate non caret. Loquuntur omnia Cantica V. T.; quod non sint rythmica, quamvis Cel. CLERICVS, opera non probanda, id ostendere intendat. Hic sane nulli dantur rythmi. Sublimior itaque scribendi modus & stylus h. l. canticum constituere censendus est. Hermes ipse Trismegistus, si opera non sunt supposititia, canticum nobis proponit in prosa conscriptum. Plura legas e. c. in Cel. CARPZOVII *Introd. in LL. V. T. P. II. p. 240. sqq.*

v. 2.

כל : אָפִישׁ R. AB. ESRA *in h. l.* hanc subministrat (יִשְׁקֵנִי נְשִׁיקָה שֶׁהִיא בְּלֹא לִמָּר בִּפְהָ כְּמוֹ וְיִשְׁקֶהוּ וְעַם הַלֵּמָר בִּיד אֹר בִּכְתָף אֹר בְּלֹחֵי עַל מִי מִנְחַג הַמְרִינֹת כְּמוֹ וְשָׁקָה לוֹ יִשָּׁק לוֹ וְכֵן יִשָּׁק יַעֲקֹב לְרַחֲלֵל i. e. quando osculum construitur sine ל, tunc insinuat, quod ori alterius osculum aliquis figat: quoties vero cum ל construitur, toties denotat, quod aliquis osculatus fuerit alterius manum, vel humeros vel maxillam, pro loci consuetudine, prioris exemplum est Gen. XXXIII. 4. 1. Sam. X. 1. Posterioris exempla sunt Gen. XXVII. 26. *osculare me, fili mi*, (quod nostro est manum osculare mihi) & ita vult exponere quoque Gen. XIX. 11. Nos quid vel huic insit, colligamus ex inductione locorum. Sine ל construitur verbum נָשָׁק Ps. LXXXV. 11. *Iustitia & pax osculabuntur se*, ubi de osculo oris bene potest accipi. *Cantic. VIII. 1.* ubi sponsa optat, ut oscula figere possit ori fraterculi sui. *Gen. XLI. 40.* ubi anxie quærunt interpretes,

tes, quomodo dici possit, quod omnis populus Ægypti osculari debeat os Josephi. Confer POLVM l. c. Mihi vero huc pertinere non videtur, sed verbum significat *armare*, ut 1. *Chronic. XII. 2. 2. Chron. XVII. 17. &c.* Et constructio cum particula *וְ* h. l. plane peculiaris est. *Prov. XXIV. 26.* de osculo oris sermo est, it. *Gen. XXXIII. 4. 1. Sam. X. 1.* Verum *Hos. XIII. 2.* difficultas est, quia vix credibile, quod totus populus vitulos osculatus fuerit, nisi h. l. osculum intelligis metaphoricum de officio grato. *Pf. II. 12.* non absolum est, quod Christo ut puerulo, vera fide oscula figere debeamus. Reliqua loca constructa sunt cum *וְ*. 1. *Sam. XIX. 18.* non est res adeo expedita, an omnis populus ori vitulorum oscula dederit, an vero manum suam tantum fuerit osculatus & oscula projecit versus vitulum. confer *Hiob XXXI. 26.* Qui ipse Jobi locus ABLNESRÆ maxime obest, quia cum *וְ* est constructus, & tamen de osculo oris sermo est, maxime cum non detur HYPALLAGE. vid. *P. I. Pietat. Crit. mea p. 23. sqq. 2. Sam. XV. 5.* Absolon potius os populi adventantis, quam manus osculatus est. *Prov. VII. 13.* Scortum potius ori quam manui oscula ponit 2. *Sam. 9.* Joab osculatus est Amasæ os, quare ipsius barbam apprehendit. Imo *Gen. XXVII. 26. 1. Sam. XIX. 20. Exod. IV. 27. Exod. XVIII. 7. 2. Sam. XIV. 33. XIX. 40. Ruth. I. 9. 14. 1. Sam. XX. 41. Gen. XXXI. 28. Gen. XXIX. 13. Gen. XXXI. 55. XLV. 15.* omnino commodius est, oscula oris intelligere, quam manus. Et in ipso exemplo Rachelis, malo oscula oris intelligere, quam manus, quia non reverentiam, sed amorem amicum testari voluit, nec periculum est, lasciviam sic tribui Jacobo, quia partim adjunctus fletus omnem suspicionem tollit, partim ætas tenera Rachelis, cujus maturitatem per septennium expectare debuit. Ergo judicium Rabbini est fallax. Emphaticum vero nostro in loco maxime est, quod sponsa non exprimit, cujus experat oscula. Exemplis amantium enim clarum est, quod aliquando ex abrupto mentionem amatæ personæ facere soleant, sine nomine adiecto, & hoc quidem ideo, quia semper personam illam cogitant, & sic autumant, aliis quoque memoriam illius personæ perpetuo inhærere, vel tamen suspicantur, amicos facile nosse posse, cujus amore ardeant, cujusque oscula & amplexus appetant. Ita sponsa Christi h. l. describitur, ut ardens ipsius affectus delineetur, quo semper Christum cogitat, partim etiam, quod aliis jam constet, vel pia anima tamen putet aliis satis constare, quod solum Christum amet, ut facile

cile possint conjicere, cujus oscula desideret, (מנשיקות) Et hoc notabile est, quod h. l. verbum construitur cum voce cognata, cum suffecisset, dixisse: *Osculetur me*; & quidem cum praefixo מ. Scilicet מ hoc svadet hunc sensum. *ex osculis ipsius unum tantum alterumque mihi impertiatur*, nimis despecta me profiteor, ut conjugium ipsius expectem, vel omnem usum osculorum ipsius; unum atque alterum mihi sufficiet. Genius enim lingvæ hoc vult, ubi מ aliquid ex multis vel ex toto, denotat. Ita *Lev. XVI. 18. 19.* מרם h. e. *aliquid sanguinis* illinitur cornibus altaris, & spargitur. *Deut. XVII. 2.* sumere debent מראשית *aliquid primitiarum* &c. (ווריר) vocem hanc communiter vertunt *mammæ tuas, deine Brüste*: sed mamma est מָר, non מֶר: Et וריר perpetuo notat amores *Prov. VII. 28. Cant. I. 2. 3. 4. IV. 10. V. 1. Ezech. XVI. 5. XXIII. 17.* Non addo, quod sponsa non soleat sponsi mammæ fugere, & quod sic alia Metaphora concurrere deberet.

v. 3.

Si quis versus in Cantico, quoad criticam vocum expositionem, difficilis est, hic difficultatem suam quoque prodit, testantur variæ variorum versiones. VULGATA: *Fragrantia unguentis optimis: oleum effusum nomen tuum: ideo adolescentula dilexerunt te.* JUVENIS & TREMELLIVS: *Ad odoratum unguentorum tuorum optimorum, velut unguentum diffunditur nomen tuum, idcirco puella diligunt te.* Alii adhuc aliter. Quis vero non videt, quod multis ex his versionibus repugnet Accentuatio. Nam *Sakephkaton* extollunt ultra *Athnachum*, quia verba *unguentum effusum est nomen tuum, quapropter te amant puella*, connectunt, & præcedanea ut periodum peculiarem æstimant. Ad hæc contra *Tiphcha* vertunt, quia secundum versiones plurimas, verba שֶׁמֶן תּוֹרֶק non per *Tiphcha* debuissent distractæ sed connexæ esse, ita ut תּוֹרֶק habeat *Tiphcha* & שֶׁמֶן *Merca*, non vice versa, ut nunc in Sacro codice est, ubi שֶׁמֶן habet *Tiphcha*. Quorundam versiones inde etiam ortæ sunt, quod לְרִיחַ habuerunt pro *Infinitivo* cum præfixo ל, quasi esset לְרִיחַ ad odorandum, quod occurrit *Exod. XX. v. 35*; cum tamen sit *Nomen* cum præfixo ל citra omnem Anomaliā. Quia vero *Nomini* רִיחַ a Lexicographis notio & *odoris* & *odoratus* (*des Geruchs und des Riechens*) simul tribuitur, necesse est, ut prius hac de re simus certi. Sed nullus locus de *actu odorandi*, omnes vero de *sparsō odore* rei alicuius volunt

volunt accipi. Ita de odore svaviolentiæ sacrificii e. g. *Genes. VIII. 21. Levit. I. 13. &c.* de odore vestium *Esavi Genes. XXVII. 27.* ita de floribus odoriferis *Cant. II. 13. VI. 14.* Et sic de reliquis. Cum itaque ubique notet odorem & locus noster maxime conveniat, non debet aliter h. l. accipi. Deinde ambigunt auctores, an vox תורק fit *secunda persona Futuri Hophal* a radice קרר quod occurrit *Jerem. XLVIII. 11.* Quo supposito, hoc potuisset verti: *effunderis*; sed omnes forte habent *pro tertia persona*, & quidam mirantur, quod genere differat a מוש. Alii quidem rectius cum ultima voce connectunt, & subintelligunt aliquid ut JUNIVS, quod tamen non necesse est. Verum & sic Verbum cum Nomine מוש non conveniret *Genere*, quia מוש est *Generis masculini*, Verbum vero esset *tertia fæminini Generis*. Alii habent *pro Nomine Adjectivo*, ut MERCERVS. Et quia hæc forma tantum in loco Jeremiæ notato & h. l. occurrit, ejusdem vero formæ nomina Adjectiva dantur, maxime, quæ sub ultima radicali in *statu absoluto* ת habent: nil repugnat, quo minus dici posset Nomen adjectivum Status Constructi, quod longe facilius est, quam *Enallagen Generis* admittere; ut notet *aliquid evacuatum*. Nos, missis aliorum expositionibus, arcte Accentibus inhæremus, qui docent, quod in מוש maxima debeat esse distinctio, & in hac *Athhnachi* Ditione *Sakephcaton* propriam subditionem formet, cujus proinde voces arctius inter se, quam cum reliquis, cohærere debent. Præfixum ה vero notare *Dativum*, in confesso est. Hinc ita veritas: *odori unguentorum tuorum bonorum est unguentum, effusum nempe illud nominis tui.* Quod simplicius, putarem, quam cum B. SENERTO C. in *Cant. h. l.* ה vel *pleonasticum* dicere, vel *comparativum*. *Sakephkaton* sic terminat Subjectum, notatque, quod odoriferis unguentis adsit illud unguentum præstantissimum, quod maxime odorem bonum addit, illud nempe, quod ex Apotheca quasi Dei evacuatum & effusum est de nomine CHRISTI. Theologi & Philologi contra Judæos jam probatum dederunt, quod עַלְמָה non fit scortum aut juvencula quædam, sed *virgo pura & illibata*. vide quæ dixi in *Stromatibus Apostolicis part. I. p. 137. seqq.* & adde VARENIUM & VITRINGAM in *Commentariis*, DANZIUM vero & CLODIVM in *Dispp. ad Jes. VII. 14.* SAVBERT. in *Palestr. p. 140. seqq.* WAGENSEIL. in *Tel. ign. Sat. in confut. carm.* LIPMANNI p. m. 391. *seqq.* & alios. Inquiri ad hæc debet, quænam h. l. intelligantur per

virgines; sed commodior locus erit hac de re differendi ad cap. VI. 7. Hoc loco saltem notemus, quod versu sequenti non tantum virgines hæ appellentur perfectæ, sed etiam tales, quæ amarint jam antea Christum.

v. 4.

Anima, aliorum exemplis allecta, propius jungi vult Christo. : sed deprehendit, deesse sibi vires. Proinde trahi optat. Vbi bene observari debet *Tiphcha*, ostendens, quod verti hæc minime debeant : *trahere me post te, tunc curremus*. Sensus quidem non esset malus ; quia vero Spiritui S. placuit, *Tiphcha* non in אהריר sed משכני ponere, vertere debemus : *trahere me, post te curremus*. Vult nempe choro virginum illarum, quæ jam antea ipsum amaverunt, inferi, ut una cum ipsis, tractum & vestigia Christi sequi possit. Nondum vero currit post Christum. Sed Verbum Præteriti Temporis sequens, imo tota phrasis : הביא המלך אהריר *venire me fecit Rex ad conclave suum*, huic expositioni obstare videntur. Sed videntur tantum. Non sum in ea opinione, h. l. esse *Enallagen* frustraneam *Præteriti* pro *Futuro*. Accipio pro *Præterito*. Nec præcise assero, quod mos Hebraismi h. l. adsit, ubi de re futura, ad denotandam omnimodam certitudinem adhibetur *Præteritum*, quamvis nec hæc sententia absurda esset. Quia vero eo declinare velle, quousque simplicior adest expositio, non licet, & quia hac ratione in obscuro hoc libro facillime verus sensus negligi posset : huc deflectere nolo. Tantum notemus, quod anima non dicat, se in lectum vel thorum sponsi, vel in domum sponsi adductam esse, sed tantum adductam ad conclavia regia, sive ad aulam hujus Regis. Jam notum est, quod aliud sit, accedere ad ecclesiam; aliud, accedere ad justificationem & sequentes gratiæ gradus : Anima tantum profitetur, quod ad visibilem Ecclesiam Christi jam transierit. Quod tamen non simul ad omnes felicitates Ecclesiæ adducta sit, inde clarum est, quod gaudia sua tantum dicat futura esse, fore aliquando, ut cum piis virginibus atque justis gaudere & lætari, quam maxime in ipso Christo, intime ipsi tunc inserta, possit. Et hoc egregie docet Accentuatio. Nam אהריר habet modo . subdistinctivum תָּ : in בך. Inde sensus est planus : *Adduxit me rex ad conclavia sua*, ut ibi gaudeamus, ego nempe cum piis, *in Te Christe*. Non dicit simpliciter : *ut gaudeamus in Rege*, quia in ipso est gavisura, tanquam in sponso. Nec ta-

men

men dicit : Adduxisti me in conclavia tua, ne aliquis conclave nuptiale putet ; sed ut omnes aulam, Ecclesiam visibilem, cui Christus ut Rex præest, concipiamus. In hoc vero כַּר est *Sakephcaton repetitus*, qui plus distinguit, quam alter in מִיַּי Silluko proximior, quare hæc non connecti possunt, ut vulgo fit, ut in voce יַי abscindatur & in versione punctum ponatur. Quemadmodum potius priora loquebantur adductionem una cum Fine adductionis : ita hæc non in *Conjunctivo* sed *Judicativo* verti volunt, ut descriptio illius gaudii et illius *Causa movens*. Gaudium describitur : *meminerimus amorum tuorum magis, quam vini, integri nempe amaverunt te*. Dicit ergo, quod sibi aliquando, cum ad perfectionem majorem pervenerit, amores Christi sint dulciores futuri quam vinum (conf. *ad v. 2. dicta*.) Ethujus Causa movens quædam est amor ille justorum, qui omni tempore, ob egregiam dulcedinem ex amore mutuo hauritam, Christum amaverunt.

v. 5.

נִחַם est Participium *Niphal Fæminini Generis* a radice נִחַם : notat ergo *desideratam*. Agnoscit igitur, quod indigna sit gratia Dei, propter peccatorum nigredinem ; sed citra omne meritum suum, desiderasse Regem, ut accedat, imo ipsum sponsum se traxisse. Comparat se deinde cum *tentoriis Kedar* & cum *aulæis Salomonis*. Tentoria Kedar *Ps. CXX.* ut locus non tantum miser, sed etiam talis describuntur, ubi persecutiones dantur ; vel tamen ut talia, quæ fixo loco non manebant. Erant enim scenitæ filii Kedar. Conf. *RELANDI PALÆSTIN. p. 96. sqq.* Verbo : desideravit eam Deus, & sibi tam gratam esse voluit, ut aulæa Salomonis optima, licet nil in se habeat pulchritudinis. Conf. *a me dicta P. II. Piet. Crit. p. 73. sq.*

v. 6.

Quod verba hæc non debeant verti : *ne respicite quod nigra sim, quia sol me aspexit* : ex hisce mihi constat, quia 1.) utrobique adest præfixum ו, quod simplicissime eodem modo verti debet ; non primo loco per *quod* & secundo loco per *quia*. 2.) Suffixum in נִחַמְתִּי non est superfluum, ut secundum illam sententiam conciperetur, quia sufficeret, *nolite aspicere, quod ego nigra sim*. 3.) Aliena est illa sententia, quæ autumat, nigredinem h. l. extenuari. Radices geminatas augere significationem, ex inductione probare possem, nisi res vel tyronibus nota esset. Jam vero antea adhibebat simplex

simplex שחורה *nigra* sum : cum vero jam ulterius veritatem nigredinis suæ conspicit, emphaseos gratia adhibet compositum שחורחורה *plane denigrata sum*. Causam statim subnectit; *quia sol me aspexit*. Sol alias est Principium illud, quod nigredinem cuti humanæ addit, jam quidem in Scriptura S. sol etiam aliquando in deteriore partem accipitur: ita Job. VIII. 16. *priusquam sol venit*. vide SEBAST. SCHMIDIVM in h. l. p. 349. conf. Pl. CXXI. 6. &c. Nil igitur impedit, quo minus per solem h. l. intelligatur, Principium spiritua-lem turpitudinem afferens, h. e. peccatum. Quia vero describere vult simul, quod ex lege & propria conscientia convicta sit peccati sui: Addit verba quæ sequuntur: *Filii matris meæ (lex & conscientia) exarserunt contra me, posueruntque me custodem vinearum; sed vineam meam, quæ mea erat, non custodivi*. Non caret Emphasi, quod in Hebræo dicit כרמי שלי *vineam meam, quæ mea est, vel ad me pertinet*. Hoc innuit, quod suo proprio iudicio ex convictione conscientia, fateri debeat, vineam ad se spectasse & perditam esse a se. Quoad Accentuationem unum adhuc observari meretur, ne aliquis dicat, me Ditionem Silluci contra Accentus vertisse, & Ellipsin *et* addidisse voci *posuerunt me*. Maxima distinctio est in Sakephcaton in voce הכרמים. Itaque præcedentia arctius cohærent, quam ut duæ Enunciationes haberi possint plane separatae. Cum vero in Hebræo per Accentus satis cohæreant, in Latina versione quidem desideratur illud &, quod addidi, non vero in Hebræo Textu. Contra Accentuationem vero non egi, quia Subditio Sakephcatoni exprimit sensum accusationis ex lege & conscientia: reliqua vero verba exhibent confessionem mentis, quod hæc, omnino ita se habeant,

v. 7.

Duplex beneficium sibi futurum a bono hoc Pastore promittit. *Primum* est bonus pastus animæ, quem per verbum & Sacramenta varios gratiæ gradus nobis exhibere, ex aliis Scripturæ locis clarum est. *Secundum* est quies conscientia: איכה תרביץ בצהרים Verba hæc communiter exponunt: *ubi quiescis in meridie?* Verbum vero est in *Hiphil* & notat, *cubare facere*, uti et *Jerm. XXXIII. 11. Ezech. XXXIV. 15. Ps. XXIII. 2. Jes. XIII. 20.* & elegantissime quidem secundum hanc Metaphoram, secundum officium pastoritium Christi depingit, quod non tantum pascit oves, sed deinde tempore meridie-

meridionali, ubi nimius æstus solis gregem affligit, cubare sinat, ut sub umbra quadam se reficiant. Vid. ABENESRA, DVRRIVS &c. Ita cum æstus tentationis adest, bonus pastor spiritualis oves suas quiete conscientiarum donat, ipsasque in loco clementissime observat, ne æstus ipsis noceat. Jam intelligemus & partem secundam, quam priori annectit per vocem **מַה אֵיכָפַת שְׁלִמָּה** *quid est, cur sim* &c. **לֹךְ אֵין זֶה כְּבוֹדְךָ** *quid tua interest, siue quis inde tibi fructus? non tibi in honorem vergit*, ut non male exponit RABBI SALOMON ISAACIDES. Sed vox **עוֹטִיָּה** negotium nobis faceffit, quare BOCHARTVS, uel ipso POLO teste, hoc vocabulum corruptum putat, cujus mentem POLVS hanc concinna breuitate exhibet. *Quid si scriptum sit pro כְּטוֹעִיָּה*, ut *vaga*, vel, ut *meretrix*? *utrumque enim vox illa Chald. & Syr. significat. Et videntur veteres sic legisse: nam עוֹטִיָּה* vertit, ut *vaga sim*, Syr. & Vulg. & Ch. Radix **עוֹטִיָּה** non nisi 1. Sam. XIV. 32. c. XV. 19. *vagari* significat, alias *operuit*, uti & h. l. CHALD. SYR. ARAB. ÆTHIOP. aliosque vertere, vel CASTELLVS in *Lexico Heptaglotto P. I. Col. 2729.* annotat. Ex cognatis quoque lingvis non adeo multum adjumenti sperare possumus, quia apud Arabas, inter tot significatus, operiendi notio sæpissime, vagandi vero vix unquam occurrit. Nec multum huc faceret, si vel **عَلَّ**, quod cum **عَلَّ** constructum, significat, *supra rem aliquam exstitit*, in subsidium vocarem, quia sensus non adeo emphaticus esset: *quid est, cur elata existerem super greges sociorum tuorum?* Quia enim frustraretur ibidem, tristis potius, quam elata sponsa existeret. Consulamus itaque usum **עוֹטִיָּה**. Adhibetur de declinatione seu vagatione 1. Sam. XV. 19. 1. Sam. XIV. 33. Jesh. LIX. 16. & ex prioribus illis locis regula illa quibusdam, e. g. ALBERTO in *Porta lingue sanctæ*, subnata est, **עוֹטִיָּה** cum **ל** constructum notat *vagari* vel *declinare ad aliquid*. Posito vero ita etiam esse, cum dubium tamen suboriri adhuc possit; ad locum tamen nostrum regula illa non spectaret, quia vanam *Enallagen* **על** pro **ל** non admitto. In loco vero Jesaiæ clare est *vestire*. Cum **על** constructa legitur radix Mich. III. 7. de pudore vatum pudefactorum, quod omnes super os suum (**עָטוּ עַל שְׂפָתָם**) *operimentum posaturi sint*. Adhibetur Ezech. XXIV. 17. ubi Propheta interdicitur, ne **על** super os suum ponat tegumentum in luctu ob uxorem amissam. Leprosus Levit. XIII. 45. tegumentum ponere debet **על** supra labia sua. Et in Hiphil occurrit de aliquo pudore

contegendo *Ps. LXXXIX. 46.* In quo ultimo loco tamen עליו occurrit. Ex his omnibus colligo, quod h. l. pariter sensu operiundi ex pudore & mœstitia, occurrat, & quidem quod Objectum tegendum sint greges sociorum Christi, anima vero sit Subjectum agens, ut sensus hic sit : *quid est, eur ego essem similis illi puella, quæ pudore & mœstitia plena, contegit greges sociorum tuorum.* Nullum est dubium, quin hæc e re pastoritia exponi debeant. Greges vero non conteguntur ex pudore & mœstitia, quam cum oves sunt langvidæ, vel turpi morbo infectæ, ubi illud officium ad uxores pastorum pertinere, vix quisquam dubitabit. Hinc sensus, quod præter Christum pudore plena suos morbos contegere deberet, si se sociaret illis, qui se socios Christi falso prædicant.

v. 8.

Fatetur sic quidem Christus h. l., quod anima sit pulchra inter mulieres, sive quod sit pulchrior jam reddita per gratiam illuminantem, & donum fidei, quam homines naturales sunt; quandam ignorantiam tamen ipsi tribuit. עם לא תרעי לך numne scis tibi? communiter לך male vertunt per *te; nostine te.* Sed sic non לך extare deberet, sed אותך vel תרעין *cognoscis te?* Est h. l. *Dativus commodi*, cujus exempla quædam vid. Tom. II. Medit. p. 129. seqq. & in *Obs. m. Bibl. Crit. p. 67.* Exempla in Hebræo tantum non ubique sunt obvia. Conf. *Deut. XXVII. 3. erigas לך &c.* Hoc vult: Si *tuo commodo* hoc nondum scis, si hoc adhuc ignoras, quod summum tibi commodum afferret, *exi tibi &c.* Recurrit nempe ibidem pariter Dativus commodi לך *exi tibi* i. e. in commodum tuum. Hoc recens interpretes Anonymus contra genium lingvæ vertit: *gehe in dich.* Nullibi יצא est *introrsum* ivit, sed *exivit.* Si legeretur שובי אל לבך ex *Jes. XLIV. 19.* haberet, quod contra nos urgeret. Describitur vero h. l. via, quam ire debeat, nempe בעקבי הצאן in *vestigiiis pecudis*, ut ob ב, quod cum Verbo יצא quasi compositum format, verti hæc possint; *incede, commodo tuo, in vestigiis ovium.* Quid vero ibidem agere debeat, addit: & *pasce hædas tuas prope tuguria pastorum.* Intelligit Christus pastores suos, quos gregi suo proposuit: Hædas vero teneras illas, appellat mentis facultates animæ, in verbo veritatis nondum adultas, sed admodum teneras. Ut ergo ex vestigiis piorum, & ex pascuis pastorum, sive doctrinis piorum Doctorum, quæ adhuc defunt discat, Christus animam hortatur.

v. 9.

v. 9. 10. 11.

Versus hi cohærent & partim describunt profectum animæ : partim nova gratiæ dona addenda. Statum ejus describit, quod similis sit equitatu in curribus Pharaonis. Puto enim ^י in לִסְסוֹתֵי esse paragogicum, uti etiam ABEN ESRA accepit. Ratio mihi hæc est, quod spiritualis Salomo non habeat currus proprie sic dictos, nec in hoc libro se proponat ut victorem, qui aliquot currus eripisset Pharaoni. Ideo vero credere velle, quod sensus literalis agat de Rege Salomone & mysticus tantum de Christo, ratione caret. Addo, quod nec vox hæc, nec סוֹסָה, unde hæc nostra forma vulgo deducitur, amplius extet. Quidsi igitur dicerem סִסְתִּי esse formam peculiarem & absolutam? Quoniam vero in Ægypto generosissimi erant equi (2. Chron. I. 17. Jes. XXXI. 1.) Rex Ægypti optimos sine dubio habuit eqvos in curribus suis. Præstantissimis equis confert Sponsam suam, quia ut equi apti sunt ad trahendum Regem in curru sedentem: ita sponsa jam apta fiat, ut Regi suo servire possit. Plura vero se additurum pollicetur, ubi *genæ ipsius in murenulis, & collum in torquibus dicitur esse*; est eadem Metaphora, ab equis desumpta atque phaleris. Huic vero ornatui novum addere vult, ita quidem ut aurum exornetur argento punctisque distingvatur, ac splendidum reddatur. Et quidem ex v. 11. constat, quod v. 10. quoque sit intelligendus de futuro, quasi dicat: quam pulchræ erunt genæ tuæ in murenulis, quas tibi aureas faciemus, ego nempe cum Patre & Spiritu Sancto. Et, ni fallor, promittit h. l. aurum fidei (Apoc. III. 18.), quod exornatum esse debeat puro & albo argento justitiæ, ut sic bene exornata Regi servire possit.

v. 12.

Quoad hunc versum, non tantum in sensu, sed etiam in versione interpretes variant. LUTHERVS vertit: *da sich der König herwandte*. Alii; *quamdiu Rex accubuit mensæ*, uti GALLVS, ANGLVS, & alii. Verum ע cum sequente ו notat *usque dum*. Et quamvis vocabulum מִסָּבָה *accubitus* pariter notare, auctores gravissimi asserant; partim tamen ipsa radix, partim analogia vocabula, omnium tamen maxime usus hujus vocabuli urget, ut per *ambitum* sive *circuitum* vertatur. Ipsum vocabulum nostrum *ter* occurrit, 2. Regum XXIII. 5. ubi de *circuitu* urbis Hierosolymorum sermo est: Ps. CXL. 10. pariter legitur, & varie quidem exponunt Auctores,

Etiores, multi etiam contra *Accentus*; optime tamen exponitur, ut *Athnacho* jus suum maneat h. m. *venenum* (vid. GEIERVM in h. l.) *sunt circuitus mei*, h. e. venenum ubique me circumdat. Tertius locus noster est. Reperitur tamen adhuc semel *Fæmininum* מסכות *Hiob. XXVII. 12.* ubi S. SCHMIDIVS in h. l. quidem subintelligit כ. Ni tamen fallor, melius hæc vertit Dn. KORTVM in h. l. p. 247. *Er ist es, der die Umkreiße sich drähen läßt durch seine Sorgfalt zu ihren Verrichtungen.* Omnes fane conspirant, quod & ibidem fit *circuitus*. Apud CHALDÆOS quidem מסכים est *accumbentes*, sed מסכה est *circulus*, מסכה gyrus, מסיבה *circumactio in orbem*. Ex his convictus sum, quod & hoc loco intelligatur aliquid, quod mystice circumdat sponsum, quod est *cor*, in quo habitat. *Eo usque ergo donec sponsus cor inhabitare cæperit*, fatetur, quod nardus sua odorem sparserit suum. B. quidem FRIEDLIEB in hunc locum נרדוֹי habet pro *Adjectivo nardinum* h. m. *nardinum meum* h. e. adeo grata respiratio sponsi mei &c. Qui per accubitus exponunt, non solent accubitus in lecto, sed accubitus ad mensam intelligere. Qui varias interpretationes nosse vult, adeat POLVM aliosque. Nardus optimum spargit odorem: & preces fidelium in Scriptura S. cum thymiamate, vel rebus odoriferis, conferri solent. Quid impedit, quo minus dicamus, h. l. intelligi preces?

v. 13. 14.

Priorem quidem versum sine Ellipsi וְשֵׁן commode vertimus: *Fasciculus myrrhæ amici mei adest mihi: inter mammas meas pernoctabit.* Qui, & : observat, hæc non negabit. Qui etiam vel e B. DASSOVII disp. 3. de *Emph. S. vocum* p. 3. seqq. vidit, quod Hebrææ fœmellæ odorem myrrhæ in deliciis habuerint, & inter mammas gestarint: is facillime assequetur, sponfam dicere, quod a sponso spiritali acceperit dono datum fasciculum myrrhæ, & in pectore illum gerat. Præter hunc pœnitentialem myrrhæ fasciculum, habet & svavitatis uvas: botrus expiationis amici mei, est mihi (: , , .) Quod כַּפֹּרִית fit proprie *expiatio*, Hebræorum filii non ignorant, conf. *Exod. XXI. 30.* En! redemptio sponsi, instar uvarum optimarum, quales sunt in vineis Engeddi, data est sponsæ.

v. 15.

V. 15. 16. 17.

In v. 15. quidem uix quicquam, quoad Criticam, observes, nisi quod ante יוֹנִים non necesse sit, supplere כְּעֵינֵי *sicuti oculi columbarum*: cum vel subruffi columbarum oculi sponsæ decoris nihil, dedecoris multum essent allaturi. Veritas: *oculi tui sunt columbae*, adeo amabiles, ut solet columba quædam esse, quam non propter oculos, sed elegantiam corporis & pennarum, in deliciis habere solent. Sponsa laudat, quod sponsus & pulcher, & simul sŕavis, seu amœnus sit; imo, quod *lectus* sit *virens*, non quod in viridi gramine cubent, quia in v. sq. domum laudat; sed quod virescat, quoad prolem sperandam: uti in v. sq. durabilem domum prædicat.

c. II. 1. 2.

Quam aliene *Dn. Anonymus* ex hoc versu, colligat, hunc verbum agere de Sulamitha, cujus pater in vicinia Saronis habitavit; & non de sponsa illa, cum qua hætenus Salomo fuit locutus: quilibet videt. Infertur sensus, & non quid legat, sed quid cogitet, *Auctor* ille affert. Ubi vel vola est, vel vestigium in Cantico, quod duæ sponsæ, jam hæc, jam illa, cum sponso loquantur? Ubi hic aliquid de Patre sponsæ, vel ejus loco nativitatis dicitur? Unica illa, præ reliquis dilecta, *Cant. VI. 8.* appellat se חֲבַצְלֵת *rosam, ubi est ח) consociatio & combinatio rerum nempe foliorum ז) valde contigua ל) adversatione ט) sibi succedentium*, uti B. C. NEVMANNVS in *clave dom. Heber p. 40.* interpretatur. Consensu quodam hoc accipiunt interpretes, licet aliis aliud videatur. B. FÖRSTERVS in *lex p. m. 294.* per *lilium* exponit. GOVSSETIVS in *C. L. Hebr. p. m. 239.* fatetur, ex circumstantiis & h. l. et *Jes. XXV. 1.* non dilucescere, quid floris sit; pro *rosa* tamen habet. COCCEJVS in *Lex col. m. 214.* pariter ex versione Ch. וִרְדָּה, & KIMCHIO, pro *rosa* habet: CHALD. חֲבַץ & SYRVM ܚܒܝܬ *compressit* HIEROGLYPHICO testimonium ferunt. Prudenter interim B. LVTH. generale *floris* nomen retinet. שִׁשְׁנָה quidam per *rosam*; alii per *lilium*, & h. l. *lilium convallium* vertunt. CASTELLVS in *Lex. Heptaglotto col. 3664.* id perperam fieri ex auctoritate ELIÆ LEVITÆ, exiguae fidei hominis, & CHALD. SYRI, ARABIS & PERSÆ versionibus, contendit, vultque *rosam* esse. E contrario GOVSSET. in *C. L. H. p. m. 892.* penitus negat, esse *rosam*; *liliumque* ipse vult, ob comparationem

nem cum labro calicis & maris ænei Salomonis. Sed respondeo, quod hæc ipsa comparatio ostendat, שושן non esse lilium, sed potius *rosam*, quia, ipso GOVSSETIO paulo ante fatente, lilium habet folia alternis apicibus inæqualia, cum tamen mare Salomonæum labium (עגור) rotundum habuerit. Hæc omnia faciunt pro *rosa*. Recte itaque vertit B. LUTHERVS; quod vel e *sq. v.* constat, ubi *rosa inter spinas* dicitur, quod lilio non convenit. Nomen etiam *lilii convallium* nil contra nos probat, quod vel ex ipsa illa adversæ partis versione denominari potuit. Vocatur *v. 2.* sponsa *rosa inter spinas*, ut notetur, ipsam ex natura deperdita per Dei gratiam optimam fuisse redditam.

v. 3.

Sponsus non est conditionis ejusdem peccaminosæ cum reliquis hominibus : *uti malus est inter Sylvestres arbores*, ipse purioris est conditionis homo, quam alii filii. Insequentibus בצלו חמרתו וגו' non est υπερβατον, quod COCCEJVS c. l. T. II. 00. p. m. 673. vult, quasi legeres וישבתי בצלו וגו' desideravi & cubavi in umbra ejus. Nam Accentus, ad oculum demonstrat, quod utrumque Verbum בצלו respiciat. Verbum quidem חמר alias cum ב non construitur; attamen nec alibi in *Piel* occurrit, ubi commode cum hoc ב constitui potest, ut conjugata Verba חסך, בחר, jam cum Acc. jam cum ב construuntur. Non dicam, ב h. l. notare posse, quod jam tum sub ejus umbra sit, cum desiderat in umbra cubare. Sensus oppido bonus : Umbra ejus est locus, ubi non solum desiderium sentio, sed & recumbo.

v. 4.

Expergefacta sponsa, majorem sentit dulcedinem : *Deduxit me in domum vinariam, & signum ejus super me est amor*. Hæc de mystica domo vini dici possunt; de Rege Salomone & cella vinaria propria, non citra Regiæ læsionem dignitatis dici possent.

v. 5. 6.

Sunt, qui vertunt : *Falcite me lagenis vel cantharis* : Alii : *floribus*. Recte DILHERVS in h. l. eligit prius, ob loca alia, ubi nullibi *flos*, sed *lagena* semper est. Interim in sensu non per omnia convenimus. Mihi sponsa est amore, quo, tanquam vino mystico, ebria est reddita, agrotata, cadit, expetitque, ut se lagenis vini evacuatim imponant, & quia fere examinata est, naribus odorem pomi admoveant.

veant. Agrotanti præsto est sponsus, brachio substrato, ut dormiat, eam sustentat. conf. quodammodo B. J. TARNOVII *Exerc. Bibl. p. m. 306.*

v. 7.

Ubi sponsa hac ratione obdormivit: relinquit eam, objuratque puellas socias, ne excitent *amorem*, Abstractum pro Concreto i. e. maxime amatam. Adjuratio communiter habetur memorabilis: *per capreas & cervas agri*. JUNIVS quidem & TREMELLIVS abeunt, & vertunt: *adjuro vos, emaneatis cum capreis &c.* Sed *Ellipsis* partim, partim insolentior $\tau\delta$ ב per *cum* expositio, aliis, uti ANGLO, GALLO, hanc non persvasit expositionem. In sensu tamen non conveniunt. COCCIJVS *h. l.* observat, quod adjurationes fiant invocatione superioris vel judicii, & per capreas & cervas quidem gentes intelligit, sed ita, ut gentium Dominum invocet. Dn. DAV. MARTIN *in Bibliis Gallicis h. l. f. m. 393. b.* sensum putat, quod ad instar cervarum, pavidæ & fugitivæ sint futuræ. B. CALOVIO *in Bibl. Illustr.* est adjuratio venatoria, cervus pereat, capreæ sint steriles. R. ALSCHESCH *Comm. in h. l. fol. 8. col. 3.* dicit: בשומעו ית' דברי כנסת ישראל אל האומות הם בנות ירושלים כל יכבירו עול צרות הגלות בא גם הוא יתבר' והשביעם על הרבר וכן ארז'ל שהשביע ה' את האומות כל יכבירו עולם על ישראל ובמה השביעם בצבאות הם צבאות של מעוה והנה כמו זר נחשב לפי פשוטו ידבר על צבא השמים ומה גם בהסמכו על אילות השדה לכן אחשוב כי צבאות ואירות השדה הם משל אל הקצים כמאמר: i. e. *Cum Deus benedictus audiret verba Synagoga Israhel* (NB. de hac exponit R. ASCHESCH) *ad alios populos, qui vocantur filii Hierosolymorum, ne gravius reddant jugum afflictionum captivitatis: venit & ipse Deus benedictus & adjuravit eos ob hanc rem. Et ita dicunt Rabbinii p. m. quod Deus adjuraverit populos, ne gravius reddant jugum suum super Israhel. Sed per quodnam adjuravit eos? per exercitus, qui sunt exercitus superiores. Sed hoc peregrinum judicatur, quod sensus literalis loquitur de exercitu caelesti, & subjungit cervas agri. Ideo arbitror, quod caprea & cervæ h. l. exponi debeant parabolice de finibus, uti in libro SOHAR variis in locis dicitur, quod sint fines multi &c.* Sed hæc omnia e falso oriuntur præjudicio, & non coherent inter se.

GOVS-

GOVSSETIVS in Comm. L. Hebr. p. m. 820. col. 2. plane peculiar-
 rem habet expositionem h. m. Puto Cant. II. 7. & III. 7. **אֵם** peculia-
 ri locutione sumit interrogans, adjuro vos, excitabitisne & ex-
 pergefaciesne amorem, inter hinnulos & cervos quousque volet.
 Divello, fateor, **אֵם** a verbo, contra exempla superiora, sed **ב**
 etiam ab eo divelli, vidimus. Quoad sensum, 1) adjurat, ut vigi-
 lare faciant amorem, non ut linguant dormire; nam addit, donec
 ipsa volet, velle autem est actus vigilantis, non dormien-
 tis, donec ipsa delectabitur inter hinnulos, nec praeferet somnum.
 2) **ב** expono inter, de loco, ut sup. 2. Reg. XI. 4. sic non est scrupu-
 lus, ne jurent per creaturas. Verum obstant nonnulla huic expo-
 sitioni: 1) contra totum contextum est, quod velit eam excitatam.
 Nec 2) argumentum ullum est: velle est vigilantis: ergo non di-
 citur, quod excitanda non sit, donec volet ipsa expergefieri. Vult
 enim homo expergefieri, cum somno satiatus est: 3) nulla esset
 constructio, donec ipsa delectabitur inter hinnulos. 4) Gravissime
 hanc sententiam premit, duplex SYNCHYSIS, ubi α) **אֵם** a Verbo
 divellitur, fatente GOVSSETIO, β) voces **וְאֵילֹת הַשָּׂדֶה**
 ultimae totius versus esse deberent. 5) Accentuatio & graviter læ-
 ditur, qui $\bar{}$ plus quam $\bar{}$ distingveret. 6) **אֵם** per *anne* verti
 posse, ne quidem exempla habebit. Non nego, ante pauca admo-
 dum momenta, arrisisse mihi eam conjecturam meam, quod, **אֵם**
 fit h. l. nomen Dei, $\pi\alpha\nu\tau\omicron\chi\rho\acute{\alpha}\tau\omega\varsigma$, uti in **יְהוָה צְבָאוֹת**. conf. An-
 nott. meas in Haggæum p. 10. sqq. & **אֵילֹת הַשָּׂדֶה** ex **אֵילֹת הַשָּׂדֶה**
Psal. XXII. 1. exponi debere, hoc sensu: *Adjuro vos per Deum*
Omnipotentem, & duas naturas cervæ illius matutine, Christi.
 Ita enim evitaretur juramentum per creaturas. Sed α) **צְבָאוֹת** nul-
 libi sine alio Dei nomine est Dei nomen, & β) Pluralem in **אֵילֹת**
 ad duas Christi naturas referre, longius est petitum. Satis & sine
 hac expositione dubium, de juramento per creaturas, tolli potest.
 Nam dici potest, quod capreæ & cervæ non sint illud per quod ju-
 rent, sed res quam pejerantes perdere debeant. At enim vero Ac-
 centuatio longe aliam requirit versionem. Versio: *adjuro vos per*
capreas &c. peccat contra Accentus, quia $\bar{}$ plus quam $\bar{}$ distin-
 gveret, cum nec **יְרוּשָׁלַם** cum **צְבָאוֹת** cohærere, nec **צְבָאוֹת** ab
אֵילֹת divelli, per $\bar{}$, cujus subdistinctivus modo $\bar{}$ est, deberent.
 Verti versus vult: *Adjuro vos filias Hierosolymorum, quæ estis in*
exerci-

exercitibus, aut quæ estis inter cervas agri. צבאות nullibi est *caprea* a צבי, sed *exercitus*, & quidem famose, *bellici*. Sensus est: sive vos bella sequamini; sive tranquilla pace fruente paletis in agris. *Masculinum* vero de filiabus Hierosolymorum adhibetur, quia simul exercitus ipsarum bellici & greges intelliguntur.

v. 8. 9.

Cum edormivisset jam sponsa, audit videtque sponsum, eumque ob celerem accessum comparat *hinnulo*. Stat ipse post parietem quidem, h. e. extra cubiculum domusque limina, prospiciens per fenestras & foris instar emicat e cancellis. Foris stans introrsum sponfam dormientem respicit.

v. 10. 11. 12. 13.

Ita a sponsa laudatus, responderet, & vult, ut suo commodo (ךל est *Dativus commodi*, ut c. I. 8. Ps. LXXIX. 7. LXXX. 3. &c.) veniat & cum sponso exspatiatur, quia jam vernum adsit tempus, plenum amœnitatis. *Transiit* (cum tu sub mea tutela interim secura dormires, afflictionum) *hiems*, *imber* etiam, hiemis circa finem cadens, *præverit*, *abiit suo commodo* aliorum, ne scilicet hic æstu solis plane perdat (ךל non *Pleonasticum* itaque est): *flores in terra hac conspiciuntur*; *cantus avium obvenit*: *præcipue* (רע) & *vox turturis auditur in regione nostra*: *non solum ficus protrudunt grossos suos, sed & vites uvæ primas*: & *hæ vites* (Quod hæc ad præcedentia non pertineant, dispalescit ex Accentu ׁ, qui *Tiphcha* superat.) *dant odorem* (quamvis exiguum, rore tamen descendente aliquem.) Ideo delectare, sponsa, surge *tuo commodo* (sec. KERI; secundum KETHIF, *abi*) & quidem *tuo commodo* (ךל) *abi*.

v. 14.

Sponsa in petrae (spiritualis 1. Cor. X. 2.) rimis & occulto abrupti (quo hostes eniti nequeunt) tuta, voces suaves & visum pulchrum habet, spiritualiter, hæc videre & audire vult sponsus.

v. 15.

Capite nobis vulpes (quod לועז fit vulpis quædam species, post alios B. J. F. MAYERVS, & Cel. Viri, D. D. GEBHARDI & Dn. P. J. J. SCHROEDERVS *pec. dissp. de vulpeculis Simsonis* evicerunt) qui corrumpunt vineas; siquidem (ר) spiritualis vinea primas uvæ fert.

v. 16. 17.

Nonnulli, ut LXX. &c. versum 16. & primam v. 17. partem

connectunt, contra *Sillucum*: quod recte ANGLVS evitavit. Veritas potius v. 17. hoc modo: *Donec dies adspiret* (quæ phrasis alias non occurrit; sed analogæ e. g. לפנות בוקר *Exod. XIV. 27. Jud. XV. 27.* הגיע היום *Ezech. VII. 17. Sc.*) & *umbra* (noctis) *fugiant*, hoc est, usque ad matutinum tempus, quam diu adhuc spirituales sunt afflictionum tenebræ) *redi, similis sis tuo commodo* (לך) *capreolo, aut hinnulo*: & *quidem* (hoc vult ditio תִּפְחָה *Tiphchæ*) *super montibus scissionis*: LUTHERVS recte *Scheide-Berge*. Ut hinnuli in tenebris secure pastum capiunt: Christus & in persecutionum tenebris securus est, usque lux & ecclesiæ felicitas externa redeat: licet sponsa sæpe sponsum non inveniatur, secundum c. III. 1.

c. III. 1. 2. 3.

Hi versus Cl. ANONYMO, de Austri Regina exponenti, obstant admodum, quia nec Regi nec Reginae convenit, noctu salitatio circumvagari: taceo alia. De mystica vero sponsa, variis in afflictionum noctibus, בלילות *in illis* (de quibus c. II. 17.) *noctibus*, sponsum non sentiente, optime exponimus. Hæc anxie & sollicite (*Piel* est) quaerit, sed auxilii præsentiam non invenit. Loquitur hæc: *hactenus frustra quaesivi: jam surgam*. Non est ELLIPSIS: *dixi*, quia continuo in ipso actu loquitur, ac se ipsam per נָא *age* hortatur (ut *Ps. L. 12.*); nisi dicere malles, quod per hoc נָא *quæso*, anima Dei adiutorium expetierit, nec, nisi expetita Dei permissione, exierit; quod rei optime convenit. Si ex interpunctione judicari permittitur; JUNIVS contra ACCENTVS, nempe : repetitum, vertit, qui post *civitatem* comma, sed post *plateas* nullum ponit. Cum & v. 3. custodes, seu vigiles, dicuntur סובבים *tales qui circumeunt* per urbem; sensus quidem omnino est, quod custodiendæ civitatis causa circumeant; sed ideo סובבים per *custodientes* nec cum quodam Autore verterem, nec inde inferrem, quod סבב & notet *custodire*. Nec hic, ante quaestionem: *vos eum quem amo vidistis?* necessaria est Ellipsis: *ad quos dixi*; quia α) sponsa semper h. l. loquitur, β) hac Laconica loquela desiderii & festinationis suæ indolem depingit, & γ) amantium more loquitur, qui dilecto Objecto inhiantes, sermonis curam vix gerunt ullam.

v. 4. 5.

Exiguum *circiter* erat, quod ab ipsis discedens transii, usque dum inveni, quem amat anima mea. כמעט significat *sicut parum*;

&

& hoc, quem dixi, sensu hanc phrasin venire, vel ex 2. Sam. XIX. 37. 2. Chron. XVI. 9. &c. constat. **ו** autem in proprio famosoque significatu merito accipimus. Tenet jam sponsum ipsique enarrat suos errores, ut quæsiverit, ut circumcurritaverit: ipsumque in matris & genitricis suæ domum deducit. Hæc de NICAULE & BATHSEBA ne quidem cogitari possunt, quæ catachrestice genetrix pro socru appellaretur, atque absone noctu a Nicaule e somno excitata fuisset. De Ecclesia vero, matre superna, optimo exponuntur jure. Nee tantum deductionem illam meditabatur sponsa, sed exercuit actu. *Versus* nempe 5. satis clare testatur, quod ibi delassata somno fuerit sopita. Nam sponsus & hic filias Hieros. adjurat, ne eam excitent, uti Cant. II. 7. ubi *exegefin* videas.

v. 6.

Versus hic cum præcedente videtur cohærere, quod sponsam nobis sistat, quæ altero mane, somno discusso, optimeque ornata, loca quædam minus culta visitavit, ibidemque variis aromatibus decerpitis, odoribus plena ad sponsum rediit: a quo hac laude excipitur: *Quæ est illa, quæ ascendit e (spirituali) deserto (afflictione quadam superata) ad instar columnarum fumi.* Vox **תמרות** & tota phrasis Joël. III. 3. occurrit, & radix **תמר** apud CHALDÆOS notat *columnam facere*, s. *in altum adscendere ut columna*, a qua, ob similitudinem, potius, quam a **מרר** *amaritudine*, quod CASTELLVS in *Lexico* vult, *palnam* dictam, credo. Quæ etiam loca *Talmudica* CASTELLVS citat, quod **תמורה** et **תמר** fit *columna*, ea omnia e BVXTORFII *Lex. Talmudico col. m. 2608.* hausit. Recte hinc B. LUTHERVS: *wie ein gerader Rauch*: nullis afflictionum ventis commota. Præterea dicitur *sumigata myrrha & thure, præ omni pulvere* (Deut. XXVIII. 10.) *aromatarii*: quod cum naturaliter implicet, quia aromatarii & myrrha & thure & aliis speciebus aromaticis suffitum possint longe præstantissimum parare, mystice exponi debet, plus gratiæ in ejus patientia aliis virtutibus esse, quam in omni aromate.

v. 7. 8.

Hæc & seqq. *versus verba* sponsæ credo, quæ e periculis enisa, sponsi firmum præsidium, quod suis & sibi præstare solet, ut et svavitatem, cantet: maxime pro præstito auxilio grata. *En lectum ejus, qui Salomonis est! 60. heroes sunt circa eum.* Et hi

quidem sunt ($\overline{\alpha}$ praecessit) ex heroibus Israelis. Omnes hi sunt deprehensi cum gladiis (quod ita phrasis potius, quam per ENALLAGEN verti debeat, docui in *tr. meo de Enallagis e V. T. tollendis h. l. p. 101. sq.*) bellumque sunt edocti. Habet jam ex iis quilibet gladium accinctum, ob timorem noctium spiritualium, ad quem a suis pellendum, tot heroes ipsis addidit coelestis Salomo, ipse timoris expers. Nec de Rege Israëlis adeo pacifico, qualis Davidis filius erat, dici potest, quod ipse lecto suo tot adstare voluerit, & tamen, sec. v. I. solus in nocte vegetur. Nec vel suffixum γ , vel ψ aut λ praefixa $\pi\lambda\epsilon\omicron\nu\acute{\alpha}\zeta\epsilon\upsilon$ dicas.

V. 9. 10. II.

Lecticae infidentem & corona exornatum nobis B. LUTHERVS sponsum recte sistit in die sponsaliorum, non in nocte nuptiarum lecto, cum corona, affixum. Per diem laetitiae & sponsaliorum, quid antiqui Mischnici Doctores intellexerint, patet ex his TALMVD. TAANITH. c. 4. M. 8. **ביום חתונתו וזמן תורה וביום שמחה** **לבו זה בנית בית המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן**. Alia Pseudermenia est, qua sensus textui clarissime infertur a cl. Anonymo, quem p. 120. dat: *Salomo habe sich solches Ehe-Bette um der Töchter Jerusalems willen, und um mit einer aus ihnen Beylager zu halten, machen lassen.* **נפריו** vertit per *Braut-Bette*. B. LUTHERVS per *Sänffte*, pro qua significatione militat, quod radix Arabica **اف** *encurrit* significat, quod lecto non convenit, bene vero lecticae, qua mediante, e loco in locum devehimur, & quasi currimus. *Targum* exponit de **היכל קדש**, *templo*. RASCHI intelligit **מחל** *lentorium conventus* in Silo. *Ab: Esra* **בית יי** *domum Dei*. Si vero etiam Autori concederemus, **נפריו** esse thalamum; nihil tamen inde lucri in sententiam ejus redundaret, nisi forte his ipsis sibi ipsi contradicere vellet. Esset enim responsio Nicaulis aliena, quoniam Nicaules vel quaesivit regales nuptias, vel saltem locum concubinae. Si prius: vel mentita esset, vel non lenire potuisset iram filiarum Jerusalem, quae Autori nostro dicuntur obstitisse, ne omnino cum ea cohabitaret Rex Salomon. Secundum Autorem nostrum vero Nicaules tantum solatur filias Jerusalem, quod quaedam ex ipsis sit futura Regina. Sed de hoc non erat quaestio. Posset enim quaedam ex filiabus Jerusalem inter Reginas cooptari, & tamen non excludi Nicaules, quod desiderasse filias Jerusalem, Autor supponit.

Vel

Vel Nicaules concubinae tantum loco esse voluit, renitentibus filiabus Hierosolymorum, & sic nil respondisset Nicaules, easdem solata, quod quaedam ex illis sit futura Regina. Omni modo enim congressu Regis Nicaulem gentilem indignam putarunt, ex iudicio Cl. Viri. Nec iuvat eum nova versio v. 10. p. 121. data: *Das Mittlere oder inwendige war der Geliebten aus den Töchtern Jerusalems gebettet.* Nam talis versio vocem אֶהְבֵּה arctius connectere videtur cum seqq. quam cum antecedentibus, qua ratione esset contra *Accentuationem*, quae in hac ipsa voce ponit *Sakephkaton*, ad cuius ditionem praecedentes voces etiam pertinent. Nec potest ita exponere: *medium ejus est stratum amoris*, h. e. virginis amatissimae, *ex filiabus Jerusalem.* Prohibet enim hoc vox רָצוֹן *Status absoluti*, cum *Status constructi* esse deberet אֶהְבֵּה רָצוֹן. Nec ad *Enallagen* te confugere, sinam. Longe rectius vertitur: *medium ejus stratum est amore, a filiabus Hierosolymorum.* Quod quidem ad spiritualem Salomonem & praeparationem thori spiritualis, vel potius lecticae, in qua nobiscum eum ferimus, in medio cordis, applicari potest, minime vero convenit sensui isti novo. Nec admodum probo, quae p. 129. producit, quod corona significet *den Krantz üms Braut-Bette.* Huic non congruit, quod dicitur Objectum videndum non in lecto esse, sed in ipso Rege. Est in utroque ב praefixum, cum quo si verbum רָחַם constituitur, notat aliquid *videre cum voluptate*, & *in re visa suaviter haerere oculis.* ita adhibetur Obad. v. 12. אֵל תִּרְאֵהוּ בְיוֹם וָגו' B. LUTHERVS eleganter: *Du solt nicht mehr deine Lust sehen &c.* Nec aliquid ad rem facit, eum scribit pag. 123. *Und ist nachdencklich, daß es nicht heißet:* Schauet den König Salomo in der Krone, *sondern das unter dem Wort Salomo der Accentus distinctivus Athnach stehet, und die folgende Worte zusammen hangen.* Ipsam suam versionem non exprimit, quoniam forte dubius haesit, quomodo vertere debeat. Vertere forsitan cupiet: *exite & aspiciate Regem Salomonem: aspiciate coronam.* &c. Sic vero duplex locus designaretur, quorsum oculos flectere deberent: eo etiam modo *copulativum* minimum adesse debuisset, quod per ELLIPSIN substituere Cl. Autor non debet. Vel verteret forsitan: *& aspiciate Regem Salomonem,* sive oculis defixis in illo haerete, *nempe in corona illa,* sive qui procedit in corona &c. Hoc vero ipsi etiam esset contrarium. Et haec est omnino sententia per ׀ indicata: *aspiciate cum desiderio & judicio*

cio, oculis defixis, Regem Salomonem: (aspicite cum gaudio) illam coronam, qua ipsum cinxit mater, in die sponsaliorum: (adspicite) diem letitiae cordis ejus. Ita suadet subditio טָרָה *Sakephkaton.* Quod idem est, quod B. LUTHERVS vult. Obstat vero sensui Autoris, quod corona non lectum, sed Salomonem ipsum mater cinxit, atque sic filiae Zion in ipso Rege deprehensurae sint. Ut taceam, Cl. Autorem probare non posse, (1) quod עֲטָרָה fit corona lecti, (2) quod jam eo tempore tale quid in usu fuerit.

c. IV. v. 5.

Laudat sponsus mysticus oculos sponsae mysticos, quod metaphorice sint columbae, ut supra c. I. 14. exposui. Et hoc quidem מִבְּעַר לְצַמְחֶיךָ, quod alii vertunt: *prae crinibus tuis*; alii: *e crinibus tuis*; alii: *intra vittam tuam*, ut COCCEJVS. כֶּעֶר h. l. non esse meram Particulam expletivam, ut communiter credunt, sed Nomen, observat B. C. NEUMANNUS in *Exodo L. S. p. 185.* cui est *extraneum, vel extra rem remotum.* Verum est, quod SYRORUM ܐܒܝܬܐ sit longe abesse, ÆTHYOPICUM ἄλλοι mutavit, ARABICUM ܒܝܬܐ longe absuit, ܒܝܬܐ longinquitas &c. Praeterea sequens ܐܝܢܐ non debet *Pleonasticum* credi. Tandem & locus apprime permittit, ut vertamus: *e remotione comae tuae*: quia coma accurate, more Hebraearum virginum, remota & colligata est, *oculi tui* jucundi sunt adspectu, *aut sunt columbae.* Ipsi vero crines tui sunt similes gregi caprearum, *quae caprae detonderunt* (aliquid, nempe gramina) *e monte Gilead*, (uti & R. JEKUTHIEL in *Vers. Jud. Germ. p. m. 55. col. 3.* vertit: (דִּיא דְּגִלְעָד פֻּן רֵעַן בְּעֶרְגָּא גִלְעָד אֲב וְיִירֵד) ideoque pingves sunt. *Crines sunt, ut grex tonsarum* (ovium), *quae ascendunt e lotione*; *quae omnes gemellas dant*, & nulla ex iis est *orba*: dentes spirituales sunt sibi similes, albi, ejusdem omnes staturae, & contigui ordinis. conf. COCCEJUS h. l. V. 4. Labia ejus, quibus dulcem illum sponso sermonem profert, sunt ut filum dibaphum, exigua & compressa, loquiturque pauca, & desiderata a Christo ruboreque ejus meriti tincta. Statim & רֶקֶת genam ejus, cum mali granati confert fissura. Hoc רֶקֶת omnes fere per *tempora tua*, R. JEKUTHIEL: *Schlâffe deines Kopffs*, vertunt: B. LUTHERUS vertit: *deine Wangen*, LXX. μῆλον σ8. GOUSSETIUS in *Comm. L. Hebr. p. m. 807.* fatetur, vel *genam*, vel *tempora* esse, quae extra crines exeunt; sed *genam* non putat, quia 1) gena non est ossea, nec tam tenera,

tenera, ut tempora, quia 2) Jaël potius tempora, quam genas perforare voluit. Sed, praeter locum nostrum & historiam Jaëlis, vox non occurrit, & argumenta Goussetii, quae non sunt apodictica, imo ne quidem probabilia, me non movent. Nam α) sermo non est comparativus, sed absolutus, ut ob majorem teneritatem tempora praeferrī genis debeant; respectu etiam ossium non sola teneritas faciei spectatur; sed maxime & simul respectu carnis & cutis. Denotat in genere id, quod tenerum est, & h. l. ex praeced. oculorum & crinium mentione, constat, notari omne tenerum faciei, quod extra capillos ornate contextos, (conf. *ad c. IV. 1.*) prodit, h. l. faciem, & speciatim genam, cui rubor praecipue convenit. β) Jaël quidem id, quod maxime tenerum, respectu cædis inferendæ, erat, elegit, h. e. tempora; sed inde ad sensum absolutum non colliges. *c. V. 13.* post labia statim & genæ laudantur. Spirituali teneritate sponsa laudata, *v. 4.* collum erectum, robustum & pulchrum cum turri armaria confert. Scacchus in *Eleochristat. myroth. 3. col. m. 891. 897.* non ad staturam colli, sed ad ornamenta respici, putat, maxime ad trophaea e missilibus, hastis & clypeis composita, quorum formam exhibere vult. Sed turcis & appensi clypei discerni debent; nec dicitur, quod turris e clypeis, sed *7 clypeis* conservandis aedificata sit. Robur itaque habet sponsa mysticum & arma, & (*v. 5.*) ubera lacte plena, ut alat suos.

v. 6. 7. 8.

Hi versus, nisi fallor, ita cohaerent. Dicit sponsus: *donec dies veniat* (conf. *ad c. II. 17.* dicta.) *ego ibo ad montem myrrhae & thuris: patiar mala, & precabor; ad hoc me impellit amor in te pulchram, quam ita reddam pulchram, ut דם & defectus* (conf. *Eph. V. 17.*) non sit futurus. Venire itaque debet sponsa e montibus, hostibus, periculis & feris plenis, licet amœnis & speciosis, & ad sponsum concurrere. De his montibus conf. Polvm, & Dilherrvm. h. l. B. Savbertvs in *OO. Posthum. p. m. 25.* asserit, negligenter LXX. adspexisse textum, cum דם non ex דם venit, sed ex דם cum sit: Luthervm & vertere debuisse: *Kom mit mir vom Libanon meine Braut, ja mit mir vom Libanon.* Sed novimus, B. Luthervm non verba, sed sensum, Germanis auribus accommodare, exprimere voluisse. Sensus idem, licet *mecum*, auxilium sponsi innuat. Stylus concisus & — — affectum docent.

v. 9. 10. 11.

לבבתי alibi non occurrit, & ab aliis: *addidisti mihi cor*; ab aliis, *vulnerasti mihi cor*, ab aliis, uti TALMVDISTIS, *copulasti te cum corde meo*; a B. LUTHERO & aliis: *abstulisti mihi cor*, redditur. Res est eadem: & LUTHERO favet contextus, quod oculo uno fidei & torque pii cultus, in amorem rapuerit cor sponsi. צורניך non est & *Plurale* de uno collo, ob egregiam ejus præcellentiam rotundam; sed notat ornamenta colli. Quod v. 10. רורך sint non mammae, sed *amores*, e c. 1. 2. colliges. Balsamus etiam sponsæ *pra* (ו) *omnibus* aromatibus sponso placet, quæ e c. 1. 3. illustrationem accipiunt. In v. 11. autem necesse non est, cum B. DILHERRO *Comm. in h. l.* ante נפת subintelligere כ similitudinis, per quod sensus non mitior redditur. Ob egregiam convenientiam & alibi כ sæpe abest, uti supra *oculi sunt columbae*, &c. נפת est ubique *favus* destillans, *Ps. XIX. 11. Prov. V. 3. XXIV. 13. XXVII. 7.* & h. l. Alias non adest.

v. 12. 13. 14. 15.

Sponsa ut hortus, variis aromatum generibus refertus, delineatur. V. 12. ut hortus bene clausus, non patens raptoribus & bestiis (*Ps. LXXX. 13. sqq.*) qui hortus, quidem duo habet decora: גג *cumulum clausum*, locum arboribus aptum (גג enim *scaturiginem* esse, ex *Jos. XV. 10. Jud. 1. 25.* probari non potest) adspectu jucundum, maturitati fructuum servientem (non, ut COCCEJUS vult, cumulum frugum affervatorum) & dein fontem obsignatum, nemini, nisi domino, patentem. Propagines (*Jes. XVI. 8.*) hujus horti (v. 13.) sunt paradisus malogranatorum cum variis aromatibus, quæ longo recensentur ordine, & ne quid deficere credatur, generaliter additur, cum omnibus generibus (ראשי) aromatum. Vox quidem פרוס pro Persica solet haberi. Sed, utut antiquis etiam Persis notam fuisse infitias ire nolim; occurrit tamen & h. l. & *Kohel. II. 8.* de hortis Regiis & jucundissimis Salomonis, diu antequam a Persis hanc vocem didicerunt. Et quod *Neh. II. 8.* & a Persis, vel XENOPHONTE teste, late, de sylvis Regiis adhibetur: novum, ex Persarum loquendi more significatum induisse, censeretur. Nec necesse est cum SOTO - MAJORE & Dn. H. ab HARDT credere, quod Hebraeum hoc e Graeco παράδεισος sit, cum radices quadralitterae & plures dentur. Fontis uero (v. 15.) in hoc horto ea est ubertas, ut aqua semper viva propullulet: & summa suavitas, cum e Libano subterraneis ductibus huc affluat aqua.

CAPUT V. I.

CAPVT V.

V. I.

עורי צפון וגו'. Aliis c. IV. 16. Versum hunc consensu quodam codices ad praecedens caput referunt. Sed cum capita non sint divinae separationis: Ad nexum materiaram respicientes, ad sequens caput hunc versum rejicimus, ubi, invitatus expectatusve hoc versu, Sponsus venie. Messias nempe, de cujus accessu vel in SCHIR HASSCHIRIM RABBA h. l. f. 268. col. 3. exponitur: לְכִישְׁתֵּעוֹרָר i. e. מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ שֶׁנֶּתָן בְּצִפּוֹן וַיָּבֹא וַיִּבְנֶה ב'ה שְׁנֵתָן בְּדָרוֹם. *uti se excitabit Rex Messias, qui donandus est e septentrione, et veniet & edificabit domum Domini, quae a meridie est data.* Assimilata enim a spirituali sponso horto clauso, optat sponsa, ut fructibus abundet, & hoc desiderio repleta, advocat ventos, hortis fecunditatem quasi adspirantes. Non per omnia male R. A. ESRA: עֲנֵתָה הִיא וְאָמְרָה עַר שִׁיתֵּעוֹרָר רוּחַ צִפּוֹן וַיָּבֹא רוּחַ תִּימָן וַיִּפְיחוּ שְׁנֵיהֶם בְּגִנִּי וַיִּזְלוּ בְּשָׁמִי יֵלֶךְ רוּחִי אֶל הַגֵּן שְׁלוֹ וְאַחֲרַי כֵּן יָבֹא. *Respondit ipsa, & dixit, donec se excitet Boreas & Auster, et afflent hi duo hortum meum, ut stillent aromata ejus, ibit amicus meus in suum hortum, deinde veniet.* Errat quidem, quando formam imperantem עורי in indicantem vertit, *Ellipsesque* ש, ער item בִּגְנֵי שְׁלוֹ infarcit, *Synchysin* simul credens, ubi יבוא ultimum in locum rejicit. Qua in re melius רש"י imperative fumens: *ego praecepi ventis &c.* Errat & AB. ESRA quod alium hortum sponsi, alium sponsae fingit. Sponsi enim hortum גִּנִּי seipsam appellat sponsa, quia sponso placuit, ita eam dicere. Recte interim observat, quod verba primi hemistichii non sint sponsi, sponsae tanquam spirituali horto fecunditatem apprecantis, sed responsio sponsae. Si enim verba sponsi essent: אָנֹכִי plus quam praecedens SILLVX distingveret. Recte pariter observat, quod singulare הַפִּיּוּחִי utrumque ventum respiciat, hoc extra dubium ponente. Recte tandem notat, quod יִזְלוּ בְּשָׁמִי non sit novum votum, sed, ut effectus adspirationis illius ventorum annectatur. Secus si esset אָנֹכִי plus quam אָנֹכִי distingveret. Licet vero non

adsit copula ו h. m. וְלִי ut *stillent*, plenus tamen & elegans est sensus, certitudinem sequelæ inferens, q. d. *afflate hortum meum, meum animum, statim stillabunt aromata ejus.* Boreas vero aërem purgat, hiemeque flans arbores fœcundat, Eurus vero calidum adspirat aërem. Sequentia verba וְנָכַח *veniat* &c. quodammodo dubia videntur, an in Futuro Indicativo *veniet*, an Optative *veniat* verti debeant. Si per *veniet* vertis, sensus est commodus: *O, vos venti, uberos afferte fructus, amicus enim meus jam veniet.* Hæc dicenti sponsæ inopinato adesset sponsus, dicens: *veni jam, gustavi fructus spirituales.* Si Optativum in voce נָכַח quæris: sponsam habes sponsum invitatem: Vos venti parate fructus: *veniat amicus*, parata jam erunt, quæ comedat. Quod enim Hebræo genio non repugnet, honoris causa, aliquem in TERTIA persona alloqui, nube testium, in S. codice hac ratione loquentium, demonstravit Cel. D. D. H. C. ENGELKENIUS in *disput. de modo compellationis in secunda singulari*, vulgo *vom Dutzen*, p. 51. sqq. licet nostrum eo non retulerit, quia ad allocutiones Deo factas referet. Retuli vero jam antea hoc exemplum eo in *Vindiciis histor.* p. 9. Eo modo exposuit & B. LUTHERUS: cum quo agunt LXX. per suum καταβήτω & φάγέτω, VULGATUS. VATABLUS, JUNIUS, uno ore, *veniat, comedat.* Taceo plures. Et huc inclino, quia Indicativa expositio supponeret, quædam intercessisse inter hunc & præced. versum.

v. 2.

(בָּאתִי לִגְנִי וְנָכַח) Loqui sponsum mysticum, nemo dubitat. Nec quisquam facile concedet R. AB. ESRÆ, quod h. l. spiritualis sponsus in alio versetur horto, quam in quem a sponsa est invitatus. Nam α) alloquendo, respondet sponsæ, se jam adesse, & quidem 2) in eo ipso horto bibit, in quo tanquam hospes suis potum cibumque præbet amicis. Sine dura vero *Ellipsi: ibi dixi*, dici non posset, sponsum hic solum referre, quæ alio in horto dixerit. Hortatur itaque potius in mystico sponsæ horto amicos, ut edant bibantque. Nec obstat Præteritum בָּאתִי *veni.* Nam hoc dicere potest; statim postquam advenit, cibumque potumque primum cepit. Vult & hoc res ipsa, quod Ch. adsit, ubi spirituales sunt fructus. Fruantur jam amici Ch. ubertate Ecclesiæ, ut spiritualiter ebrii fiant: quæ ebrietas adeo non est in vitio, ut graviter peccent, qui, ad corporalem promovendam ebrietatem, hoc dicto abutuntur.

v. 3.

v. 3.

(אני ישנה וגו') Connexio cum præcedentibus est difficilior, quia in convivio in sponsæ horto sponsus aderat, jam vero venit. Sed (ut fere supra c. III. 1. seq.) sponsa post convivium lectum petit, sponso adhuc cum amicis lætissime agente; hac dormiente, venit & ipse e convivio. Sed ita est *dormiens* (ישנה) sponsa, ut somno, animæ malo non sopita, sed *vigilans* (ע) sit. Audit vocem, dicitque vocem noscens: Vox est amici mei pulsantis. Sive cum ita dormirem, ita narrat, *erat vox amici mei pulsantis: aperi mihi* (portam casæ in horto, ubi habitat c. VIII. 13. ubi illa dormit, exiguae, uti ipsa ibi sola fuerit) *soror mea, dilecta mea, columba mea* (tum adeo amabilis, uti c. I. 15. tum & casta solique fida marito, more columbarum turturumque, conf. Cl. ZORNII *Bibl. Antiqu. Exeg. T. I. p. 90. sq. perfecta* (non legaliter, ubi secure dormire & peccatum erat, sed Evangelice, & respectu donorum Dei perfectorum) *mea, quia caput meum est plenum rore, nempe capilli mei adspersionibus noctis*, h. e. rore noctu decedente (conf. BOOTII *Animadv. S. L. 2. c. 10. p. m. 230.*). Quod per *nempe* hæc connectam, facit 1) clara ἐπεξηγῆσις, 2) ELLIPSIS ἢ ἄλλας futura, & 3) sensus tunc tautologicus.

v. 4. 5. 6. 7. 8.

Non frustra quærimus, quomodo v. 5. τὸ αἰככָּה intelligi velit. Aut enim h. l. est *indicium detestatae molestiæ*, quomodo mihi incommodas, ut jam surgam: aut est *indicium festinationis*. Prius eligunt interpretes, nec injuria, quia 1) deinde modo, metu perculsa, surgit, 2) lotionem pedum objicit. Cum itaque commoditatem lotosque pedes sponso præferat, iuste desertione puni-
tur. Hoc delineant verba: רורי שלח ידו מן החור, quæ non eodem modo reddunt. Quidam vertunt: misit manum *per foramen*, quasi בחור esset, uti VULGATUS, OSIANDER, TIGURINI, quod & DAV. MARTIN retinet: *Mon bien-aimé a avancé sa main PAR le trou de la porte*. Sed difficilis est τὸ מן hic significatus cum Verbo שלח. Præfero LXX. qui מן per ἀπὸ, fere ut TREMELLIUS per a foramine: ἀδελφιδός μὲ ἀπέστειλε χεῖρα αὐτῷ ἀπὸ τῆς ὀπῆς. Abiturus enim, manum, quam per fenestram intromiserat, retrahit. Quod enim c. II. 9. חלונות in simili

simili fere negotio appellat, h. l. **חור** erit. Quod si hoc in janua potius, quam prope januam in pariete collacabis, non admodum repugno. Et **עליו** *propter eum*, ita abeuntem, *turbata sunt interna* (cor ac conscientia) *sponse*. Hinc ad se rediens surgit: *Surrexi ego ipsa* (quæ antea moras necebam) *ad aperiendam januam amico meo, & manus mea stillarunt myrrhas* (ut *Jud. V. 4.* **נטפו מים**) *digitosque meos myrrha transevit*. **עמר** enim hoc in significato certo & obvio fumo, GUSSETII novam relinquens, cui **עובר** h. l. est epitheton *purissimæ* myrrhæ. Cum enim observasset, *Gen. XXIII. 26.* **כסף עבר לסחר** esse optimam monetam, quam Galli dicant *ayant cours*: inde concludit: *locutio eadem*, eodem respectu de myrrha potuit invalescere. *Comm. L. Ebr. p. m. 576.* Sed argumentum est tantum de eo, quod *potuit* fieri, ex quo incerto principio nil licet certi inferre. Præterea fit per accidens, ut moneta ad mercatores transmissibilis sit optima, cum et mala, ob certas causas, quod e. g. alibi valeat, appetatur aliquando a mercatore: & **עבר** solum notat non optimum, sed ex addito mercatoris credi id potest. Hoc vero loco mercatoris nulla est mentio. Hinc, quoniam durius, transmissio hoc præsentem Participio, Verbum præcedens repetitur, retineo significationem famosam. Mitto ideo & *Rabbinos*, qui v. c. in *vers. Germ. Judaica*, & qui cum eis, per *liquidum* hoc **עובר** vertunt, omisso significato famoso. *Myrrham* pœnitentiæ esse symbolum, notum est. Fluxit vero myrrha hæc de digitis, cum manubria feræ tetigit: **על כפות המנעול**. LXX. ἐπὶ χεῖρας τῆς κλειδῶς, sine sensu fere. *Judaico Germania vetus*: **אויף רען האנט גריפן רעש**. **שלאש**. ANGLVS: *upon the handles of the lock. i. e. super manubrio fera*, ut communiter vertunt. **מנעול** etiam generaliter nobis describit R. SAL. BEN MELECH in *Michlal Jophi* h. l. f. m. 44. col. 4. **הכלי שסוגרין בר הדלת נקרא כן**. *Instrumentum illud, quo claudimus januam, appellatur Manul*. Et radix **נעל** *clausit*, & inductio locorum *Neh. III. 3. 6. 14.* pro *sera* pugnant. GUSSETIUS quidem in *Comm. L. Hebr. p. 520.* pro *pessulo* potius decernit; sed ratio ejus non stringit, nec attendit, quod *Jud. III. 23.* Ehud e conclavi occisi Eglonis egrediens, foris obserarit januam, ut tamen extrinsecus, clave carens, nemo introire potuerit, donec clave reserarent. Ipsum & **כפות** varia manubria inferens, pro *sera* pugnat. Surgit Sponsa & aperit januam. Sed subduxit se sponsus

sponsus, abiit: exit ipsa כרברו, quærit, vocat, sed frustra. Quid sit כרברו, disquiritur. Errorneam TALMUDIS exegefin, quod dicatur, ad montem Sinai exspirasse Israelitas, loquente Deo, jam *diff. de Nicaule* §. 14. p. 13. tetigi. Unde et *vers. Jud. Germ. Von wegen seines Sprechens*, & SCHIR HASSCHIRIM RABBA h.l. f. 269. מקול דיבורו הראשון שאמר אני יי אלוקיך *ob vocem praecepti ejus primi, cum dixit; ego sum Deus tuus.* Mitto hos, mitto alios. Simplicissimum videtur, dicere, quod exiverit, cum sponsus tristis abiens adhuc quædam dixerit. Ita quærens, misera incidit in vigiles, qui excubias non solum in muris, ne hostes irruant, sed & per plateas discurrendo agunt, ne fures aliæque suspectæ personæ interne noceant: quos verbi Ministros dixeris, qui legis malleo feriunt, velaque, sub quibus peccatores latent, auferunt.

v. 9.

An hic versus cum præcedentibus cohæreat, vix dubitare licet. Quamvis enim difficilius hæc cohærent, si naturalis sponsæ foret historia, siquidem media fere nocte ad filias Hieros. venisse eandem, vix probabile; spirituali tamen de sponsa hæc bene ita connectes. Hinc inquit apud socias, ubi inveniatur sponsum, quibus & occasionem præbentibus, laudat sponsum, ipsaque in hac cognitionis suæ relatione, innotescit ipsi c. 7. v. 1. ubi sit sponsus, cum quo & v. 2. seq. ibi iterum jungitur. Hic nexus. In versu hoc nil difficultatis est, modo ultima veritas: *si invenietis eum, quid ei dicetis?* hoc, *quod amore agra sim*, quod supra c. IV. v. 5. 6. jam fuit.

v. 10. - fin. cap.

Quærunt virgines, non מי quis sit sponsus, quod ignorare, ex superioribus, non poterant, sponsa & bene sciebat, ipsas scire, quibus committebat, ut eum quærant; sed quærunt, מה quid sit præ alio amico, quod adeo eas adjuget. Incipit decora ejus referre, sub forma sponsi amore digni. *Facie* est rubicundus & candidus, uti PLINIUS in sponso commendat *ruborem in facie Senatorium: statura* procera, דגול מרכבה vexilatus (ad instar vexilli erectus) præ myriade, ubi in myriade hominum ne unus quidem ipsi æqualis, cum, teste CURTIO, in proceritate corporum egregii quid quæratur. Jam a capite ad calcem eum delineat. *Caput* est aurum purissimum, ob egregiam conditionem, auro conferendum, capilli

תלתלים hinc inde cumulati, s. *crispati*, & *nigri ut corvus*, quales in deliciis haberi, nemo ignorat: *oculi* sunt similes *columbis* (non oculis columbarum, conf. ad c. l. 15.) *sedentibus ad rivos aquae*, uti nempe tales columbae purae & laetae sunt, ita oculi sponsi sunt quasi lacte loti, i. e. adeo nivei & puri, ac si lacte essent tincti. Quod enim דֹּרְרִים non ad columbas pertineat, licet יוֹנָה sit *Gen. Communis*, patet, quia *Ditionem Silluci* ex æquo totam *Ditionem Athnachi*, non Objectum solum unum comparationis, respicere, facile dabis, & columbis sequentia in Silluci ditione prædicata difficiliter plene applicantur. Ideo potius ad utrumque comparatorum applico, h. m. & oculi, & columbi ad alveos aquae, sunt nivei, s. lacte quasi loti, & sedent super מְלֵאָה. Quid hoc sit, non plane facile est. B. LUTHERUS vertit per *Fülle*: itehen in der Fülle. Quod מְלֵאָה sit *plenitudo*, Rabbiorum testimoniis non destituitur, licet nec in versione nec sensu penitus conveniant. In *Schir Hasschirim Rabba* h. l. fol. 269. 270. col. 1. יוֹשְׁבֵי עַל מְלֵאָה שֶׁל יְרוּשָׁלַם i. e. *sedentes ad plenitudinem s. impletionem, scil. ad plenitudinem s. impletionem legis, vel alio sensu, ad plenitudinem Hierosolymorum*. Quæ ultima in MATTENOTH KEHUNA h. l. explicantur: וַיְהִי אִם כֵּן מְרֹכֵר Est ac si dixisset, in Syne-drio sedentes, in conclavi Gasith &c. R. ALSCHECH in Comm. h. l. fol. 15. col. 4. per מִלּוֹי הַסֵּמָחָה *impletionem mensuræ* exponit. Taceo alios. Sequitur cum aliis, B. SENNERTUS h. l. Nec necesse est, h. l. MILLO intelligere. Sensus est commodus, quod, ut columbae ad aquas in locis irriguis plenisque ubertate resideant, oculi sponsi in plena & opima ejus facie appareant. Pergit: *Gena* (c. I. 10.) *ejus sunt ut areola aromaticorum*, מְרֹכֵר. Quid hæc ultima sibi velint, primo adspectu obscurum est. Tres omnino sententiæ suos habent fautores. *Prima* per areolas has hortos, & per hos מְרֹכֵר *flores* aromatum crescentes, intelligit, ut RASCHI, SENNERTUS, alii. *Secunda* per areolas itidem hortorum areolas intelligit, & מְרֹכֵר *turres* vertit, quales in ornatioribus sunt hortis. *Tertia* per areolas tabernas aromaticas & per מְרֹכֵר *turritas* & pictas pyxides intelligit, quam ex recentioribus SCACCHUS in *Myrothec. I. col. m. 99.* & GUSSETIUS h. v. ornant, sed melius prior. Sed cum *florum* notio vocis מְרֹכֵר probari non facile possit: e. S. codice disca-

mus, quid sit ערוגה. Taberna non est, quia in omnibus locis in horto esse dicitur. Et quidem tota phrasis ערוגה הבשם Cant. VI. 1. recurrit, ubi sponsus in horto se delectat. Duo vero reliqua loca clare docent, quod sit aquæ ductus ad potantas plantas. EZECH. XVII. 8. vitis extendit palmites מערות מטעה *ut potet eas ex aqua ductu, ad quem plantata est*: & EZECH. XVII. 10. crescit vitis על ערוגות צמחה *ad aquæ ductus, unde germinare solebat*. Quadrat huc: sponsi genæ venustæ sunt, uti venustæ illæ turriculæ, unde aquæ saliant in hortis aromatibus refertis & pulchre ornatis. *Labia ejus sunt rosæ*, adeo ruffæ. *destillantia myrrham transeuntem*, f. fluidam; nisi mavis: stillant, transiens (ea est) myrrha. *Manus ejus sunt circuli* (annuli) *aurei repleti* (gemma) *Thalassio*. *Interiora ejus* (forte contentum pro continente, venter vel truncus corporis inter caput manus & pedes) *constituit ebur* (sunt quasi eburnea) *contectum* (שן est Gen. Comm. & cum Fem. מעלפה bene construitur) *Sapphiris*, alba cutis decore venarum cærulearum distincta. *Crura sunt columnæ marmoreæ innixæ basibus aureis* (pedibus electis). *Forma ejus est* (venusta) *ut Libanus, electa ut Cedri*, non quoad proceram staturam solum, sed egregium adspectum. *Palatum ejus sunt dulcedines* (verba suavia profert) & *universitas ejus* (sermonis, e gutture & palato producti) *sunt desiderabilia*. *Hic talis est dilectus, et hic* (ita delineatus) *est amicus meus*.

CAPUT VI.

V. 1. 2.

Rejicerem hos versus ad caput præcedens, quia continuatur colloquium sponsæ & sociarum; sed v. 3. ut in hortum ad sponsum delata exhibetur, cujus laudibus totum dicatum est caput. Sociæ virgines respondent: *Quorsum ivit dilectus tuus, pulchra בנשי inter mulieres*, h. e. pulcherrima נאט' ἐξοχὴν, *quo respexit* (h. e. abeundo se convertit, uti & שקפה Gen. XVIII. 10. & פנה Deut. 1. 7. Ps. XL. 5. &c.) *ut* (ob Accentuum cum præced. nexum, ne $\frac{1}{2}$ plus $\frac{1}{4}$ valeat) *quæramus eum tecum*. BOOTIUS quidem in *Animadvers. S. p. m. 240. seq.* operose probare sustinet, quod נשקפה, *in conspectum se dat*, uerti velit; sed recentium versiones nil probant, & usus obstat, & h. l. ipse. Refert illa, quæ paulo antea id ignorabat: *Dilectus meus abiit ad hortum suum, ad aquæ ductus* (conf. c. V. 15.) *aromatibus inservituros, ut*
cum

cum delectatione (id חנן cum ח infert, e. gr. *PS. LIV. 9. XCII. 12. CXII. 8. CXVIII. 7.*) *videat hortos*, (h. e. se delectet hortis, ut bene B. LUTHERUS.) & *colligat rosas*, in his illisque Ecclesiis particularibus piorumque fidei flore se delectet.

v. 3. 4.

Delata ad dilectum, fidei ulnis eum amplexa, fatur: *Ego sum dilecti mei, is meus, qui est pascens inter rosas*, spirituales, ut v. *præc.* Sponso gratus est reditus sponsæ, inque laudes ejus solvitur: *Amica mea, tu es pulchra ut Tirza, amæna uti Hierosolyma, terribilis ut vexillata*, urbes vexillis bellicis insignes. Cum urbibus antea assimilatur Sponsa, & h. l. Fæmininum Plurale, Objectum expresse secum non trahens, ad urbes refero, quæ hostibus advenientibus terrorem injicere tentant, vexilla sua in muris ostentando. Hæc virgo bellica, militans Ecclesia, decora his in armis, hostibus, eam oppugnantibus terrori, amico voluptati est. HOMERUS Palladis venustati & laudibus litans, stupore, armis incusso, eam laudat:

- - - - - τέυχ' ἔχουσιν
 χεῦσεα, πανψανόωντα σέβας δ' ἔχε πάντας
 ὀρῶντας.

Simul tamen sponsa est amæna ad instar Hierosolymorum, de cujus urbis specie egregia, & mulcente, nemo dubitat, qui pulcerrimum templum, tot palatia, hortos, aliaque contemplatur secum decora. Sed & TIRZA pulchra erat, Regum Israëlis, ante conditam Samariam, Regia 1. *Reg. XIV. 17. XV. 21. 33. XVI. 8. 9. 15. 23.* Ad pulchritudinem tunc, per palatia aliaque Regiis urbibus propria decora, adscendisse Tirzam, nemo facile negabit; sed an ad illa potius, quam præsentia t. t. tempora h. l. habeatur respectus, non facile dixerim, quia ad illa usque tempora pro inconcinna comparatione habita hæc fuisset. Sed potens & Regia urbs jam Josuæ fuit tempore *Jos. XII. 24.* & in tanto decore usque ad Salomonis tempora mansit, ut Jerobeamo, licet SICHEM jam ædificasset Regiamque constituisset, 1. *Reg. XII. 25.* tamen deinde pulchrior uisa sit Tirza 1. *Reg. XIV. 17.* Hoc satis pulchritudinem loquitur, ut conjectura B. DILHERRI *Ann. in Cant. h. l. p. 262.* non indigeamus, Tirzam, ut rebellem urbem, ad comparationem electam esse.

v. 5. 6. 7.

Partes jam quasdam in sponsa laudat. *Oculos tuos circumduc* בב *a me, vel e regione ea, ubi sum, quia ipsi me corroborant* (*Prov.*

VI. 3. *thes. III. 15.*); de substrata materia, amore, intelligas, quod affectum amoris magis intendant, quo ardentius fidei oculi sponsum con-
tuentur. *Capilli* sunt similes gregi caprarum, quæ aliquid de Monte
Gilead detondebant &c. quæ omnia jam *c. IV. 1. 2.* adfuerunt, saltem
quod ibi קצובות, hic uero רחלים nominentur, levi mutatione agna-
rum in oves. Male CAPELLUM *in Crit. S. p. m. 287.* e versione LXX.
colligere, eos שעלו legisse, probat BUXTORP. *in Anti-Crit. p. m.*
623. sq. qui & *l. c. p. 687.* additamentum LXX. e *c. IV. 3.* hic insertum,
merito rejicit, cum TARGUM, MASORA & *Codd. Hebraei* repu-
gnent. Etiam *v. 7.* ad *c. IV. 3.* jam a me consideratus est.

v. 8. 9. 10.

Hos versus inter se cohærere, facile dabis, si observaveris, *v.*
seq. huc non pertinere; *9.* vero cum *10.* intimius & simul cum *8.* con-
nexum esse. *V. 8. 9.* præfert sponsam omnibus, conclusione quasi ex
versibus precedentibus inferendo, & Objecta alia pulchra *v. 8.* re-
censendo, quibus sponsam *v. 9.* pulchriorem longe dicit, ita, ut eius
adspectu attonitæ aliæ virgines *versum 10.* protulerint. Et *v. 8.* qui-
dem difficillimus fere in toto libro est. Vertunt communi quodam
consensu: *Sexaginta sunt Reginae &c.* Sed recte vel in hoc Gramma-
tica dubia annotavit B. DILHERRUS, nempe de fœminis adhiberi
Masc. חמה illi pro הנה illa sunt, & quod ordinarie *Numeralibus*
Pluralibus jungi non soleant Substantiva *Pluralia*, ut h. l. ששים מלמות
item שמנים פלגשים; sed *Singularia*. At & ipse, præter tristem
ENALLAGEN & Constructionem *Analogam*, nil medicinæ affert,
ne quidem quoad sensum sollicitus. In sensu graviora sunt dubia. Qui,
contra totius libri indolem, de terreno Salomone exponunt: sibi ob-
stantem habent numerum Reginarum & pellicum Salomonis longe ma-
jorem, *1. Reg. XI. 3.* quod merito B. CALOVIVS *in Bibl. Illustr. h. l.*
GROTIUS opponit. Qui rectius hæc de mystico Salomone, Christo,
accipiunt; non unum habent, quo se torqueant, dubium. Quomodo
Christus habet plures legitimas uxores, oppositas veræ Ecclesiæ, vel
piæ etiam animæ cuivis? Si talis ecclesia non est uera; non est Christi
coniux: si vero omnes illæ sunt veræ: cur plures una sunt? cur
sponsæ opponuntur? Et quænam tandem tot essent veræ Ecclesiæ?
Hæreses non sunt, quas forte concubinas cum aliqua specie diceres.
Ad hæc aliaque dubia solvenda varii varia attulerunt. Pauca notabo.
COCCEJO *Comment. h. l. T. 00. II. p. m. 705. sqq.* clerus *Occidenta-*
lis Ecclesiæ REGINAE, *Orientalis* PELLICES, horumque audito-
res VIRGINES sunt, & ut munerum utrumque producat, ad divisi-

onem circuli per 3. 4. 5. & 4. 4. 5. similesque argutias inanes, prolabitur. OSIANDER per *Reginas* &c. multas Ecclesias particulares, per *sponsam* ecclesiam electorum, s. *internam*, intelligit. CALOVIVS, cum THEODORETO, exponit *Reginas*, qui regni cupiditate, *pellices*, qui gehennæ metu, *virginei* segnes, *sponsam*, qui solo amore puro, Christo adhærent. Ex mea quidem sententia sponsus animæ haud dicit, se tot amasias habere, sed datur exegesis, qua & a DILHERRO aliisque visa dubia Critica tollam. *Sexaginta illi* (homines nempe, quod *Masc.* indicat) *sunt* s. *sint* etiam *Reginæ* (pulchræ & decoræ uxores Regum) *octoginta* (homines) *etiam sint pellices* (pulchriores sæpe Reginis, ob solam formam, voluptatis ergo, introductæ): *imo sint* etiam *enumerabiles virgines* (omnes illæ mihi proponantur una cum dilecta mea); *una tamen hac* (illis omnibus potior) *est amabilis columba, perfecta mea: unica est matri suæ* (in qua bene educanda omnem impendit opem), *electa est genetrici suæ*. Nec tantum meo, aut etiam iudicio Matris, tam præstantis est formæ; sed & *virgines* (æmulæ alias) *viderunt eam*, & (quasi viri, amore ejus incensi, fuissent) *beatam prædicarunt eam*, *imo Reginæ & concubinae ipsæ eam adeo laudarunt*, quasi viri amore inescati fuissent. Dixerunt nempe: *Quæ est hac, spectata uti aurora? pulchra est ut luna, electa ut sol, terribilis, ut vexillis ornata* castra, sive oppida (conf. ad c. VI. 4). Habes sensum liquida Paraphrasi exhibitum: dubia sunt ablata, etiam Critica. Plur. Numeralium non refertur ad Substantiva adjecta immediate, sed tot homines, jam *Reginas*, jam *pellices* dicit, *המה* hoc indicante. *יאשרה* & *יהללה* pariter non per ENALLAGEN pro 3. *pers. Fæm.* ponuntur, nec frustra adsunt, sed dictam inferunt Emphasin, uti Masculina & alias in similibus solent casibus. Quod si adhuc observas, α) has *Reginas* &c. nullibi dici sponsi uxores: β) in applicatione non admodum errabis, si *Reginas*, superbos ac in dignitate quadam constitutos, hujus mundi homines, *pellices*, voluptatibus irritos, & uirgines, non conversas, simplices tamen, & gravioribus mundi delictis nondum captas dixeris mentes: γ) matrem vero sponsæ, Hierosolymam superiorem recte dixeris.

V. II. 12.

Et in constituendo Subjecto loquente, & in exponendo sensu, exegætæ non conveniunt. Quoad *illud*, sunt, qui *in utroque* versu *sponsum* adhuc loqui, putant, hoc fere sensu: ego, sponsus, ad visitandum hortum meum spiritualem, imposui me inopinato in currus celerrimos.

conf.

conf. BIBL. TOSSANI *h. l. f. 199.* RAVPP. *h. l. POLVM h. l.* Quo & pertinet IOH. COCCEJVS *in h. l. T. II. p. m. 711. 713.* exponens, quod Christus visitarit hortum suum, & a suis, se inconsulto (ita ירעתי לך accipit) ductor belli Hussitici sit factus. Aliis utroque sponsa loquitur, quod in se reversa, fidei fructus considerarit, & non agnoverit, sponsum se fecisse currum, quo convehat spontaneos e gentibus. Ita sentientes leges in POLO & CALOVIO. Alii tandem in v. 11. sponsum, in v. 12. sponsam loqui contendunt; sed nec sic omnes eodem exponunt modo. Versum quidem *decimum* fere harmonice de visitatione Ecclesiæ interpretantur; licet singula verba non eodem explicent modo. Vox אנה *h. l.* solum occurrens, dubios nos tenet. Per *nucem* LXX. alique vertunt. Displicet hoc CASTELLO *in Lex. Heptagl. h. l.* quia in hoc horto dein non nisi vini & malogratorum fit mentio. Sed hoc non stringit, quia α) & ibi אבי הנחל sunt, & β) a nomine, a potiori dato, ad fructus omnes N. V. C. Bene γ) observat COCCEJVS *h. l. nucum* & non *liliorum* hortum *h. l.* vocari Ecclesiam, cui dura multa hic sunt frangenda. Retineo *nucis* vocabulum, quia non solum Rabbini hæc vox *nux* est, sed & CHALD. אנוח, SYR. ܐܢܘܚ, ARAB. جوز *nucem* notat. Sequens uero phras, אבי הנחל באתי לראות ex genio lingvæ (conf. ad c. VI. 2. dicta) optime exponitur: *ut me delectem eis, quæ ad rivum vire-scunt.* Est אבי enim ex אבב, non diffitente R. S. B. MELECH. *h. l. Versum 12.* longe plurimæ manent expositiones, quarum quasdam BIBL. CRIT. ANGLICANA *h. l. T. III. p. 266. sq.* plures POLVS & alii dant. Multas excerpere non libet, confutare vero non vacat. Multis ea placet, quod Ecclesia dicat, se currum Evangelii factam, populum spontaneum convehentem. Singularis admodum est B. SENNERTI *Comm. in h. l.* sententia, cujus nervum, cum liber non sit in omnium manibus, hic exhibebo. Ipse ita παραφράζει: *Non novi* (te ad hortum nucum contulisse) *anima mea ponit* (se, acquiescit facile in tuo, sponse, dato mihi responso) *o Currus, & Dux populi mei.* Ob : præcipue hoc vult, quod tamen, quia in voce שמתי necessario requiritur, nec *comma* notat, in ירעתי : per *comma* sufficienter a B. LUTHERO aliisque exprimitur. Requirit ea quoque expositio nova varias ELLIPSES, parenthesibus inclusas; & simile exemplum dari posse, ubi in *Statu Constructo* עמי נריב vox prima in *Genitivo* & ultima in *Nominativo* debeat verti, non credo. B. Vir quidem per

HYPALLAGEN hoc fieri putat; sed hæc est inter violenta exegeseos media referenda. ENALLAGE pariter STATUS CONSTRUCTI מִרְכָּבוֹת pro מִרְכָּבוֹת est durior. Nec loca Ps. CXVI. 7. CXXXI. 2. satis me convincunt, quod שׁוֹם, solitarie positum, sit idem, quod רַמְמָה & לַמְנוּחָה שׁוֹב, quæ voces ibi exstant. Sine magni itaque Prædecessoris læsione, licebit hanc non sequi, sed communi adhærere, ubi י. in עִמִּי est *Paragogicum*, & sensus: Cum ita veniret sponsus in hortum visitandum, *non noveram, quod anima mea* (per Sp. S. mota) *me constituerit vehicula populi Principis*, ut populo hujus Principis, cujus c. VII. 2. meminit, inserviam, instar vehiculorum, quibus celer-
tine ex omni plaga ad ducem hunc convehantur.

CAPVT VII.

v. I.

(שׁוֹבִי וְנִי.) Nisi me omnia fallunt, hæc cum præcedentibus hoc modo cohærent: Sponsa convehendis populis intenta, a sponso revo-
catur, & SULAMITH (non *Sunamith*, ut erronee habet VULGATUS, forte opinatus Sunamithidem 1. Reg. I. 3. intelligi) vocatur, h. e. *Hie-
rosolymitana*. Nam quod hæc *Sulamith* non sit una e filiabus Hieroso-
lymitanis patet, quia 1) sponsus unam modo habet sponsam c. VI. 10.
אַחַת הִיא יוֹנָתָן: Sulamitham vero solum sponsus desiderat c. VII. 11.
2) Hæc opponitur (sine ullo indicio, quod alia intelligatur) filiabus
Hierosolymitanis c. VIII. 3. 3) Omnia illa Prædicata, quæ supra spon-
sæ sponsus dedit, de hac fere recurrunt, intensissimusque sponsi in
hanc affectus patescit. Et tandem 4) dici deberet, si hæc alia esset
sponsa, duas esse ecclesias, ex æquo a Christo adamas, & unam quidem,
mutatis vicibus, cum exclusione alterius. Faceffet itaque & non-ne-
minis novella opinio, quod & Nicaules & alia Sulamith h. l. duæ Sa-
lomonis amasæ dicantur. Revocat hanc sponsus, eo fine quidem,
וְנִי וְנִי ut visu nos in te delectemur: ita videndi Verba cum
ב constructa exponas. conf. c. VI. 2. & II. Sed quinam sunt visuri,
voce וְנִי videamus, expressit? MAGNATISMUS e S. codice exulat:
& sequens תִּרְאוּ, videbitis, oppido clare innuit, hos visuros non esse,
minimum solum sponsum. Fateor aperte, me hic invenire SS. TRI-
NITATIS aliquod indicium. Masculinum enim תִּרְאוּ, sine Enallaga in-
solentiori, ad virgines Hierosolymitanas referri non posset. Ali-
enissime etiam CLARIUS in Crit. Angl. h. l. Gentes, inquit, *revocant
Synagogam ad cultum suorum deorum, quibus illa respondet.* Falso ni-
titur

titur Principio, quod filia Hieros. sint cultui idololatriæ dediti homines; nec si rediisset ad eos, in ea tanta decora laudasset sponsus deim. Ipsam vero in Ditione *Silluci* respondere, probari nequit. Quod si ita exponeres, ut **וְהָיָה** ad filias illas, & sponsum simul referres: loquens ignarus eorum esse debuisset, quæ sponsus supra in sponsa laudavit; quod de filia quadam Hieros. non dices. Angelos hic non facile cogitabis, quorum in toto libro nulla est, tanquam collocutorum, mentio. Restat proinde, ut ad SS. Trinitatis personas animum adverteramus. Ait Christus, ni fallor, ego cum Patre & Sp. S. delectabimur te. Jam ad Patrem & Spiritum S. conversus, dicit; *o! quanta cum delectatione Sulamitham videbitis, quasi chorum castrorum duorum, ecclesiam e Judæis & gentibus collectam!* **מָה** ita in seq. & alibi. Judicent Theologi. Versamur hodie in cathedra Philologica. Quod autem **מַחֲלֵת מַחֲנֵי** h. l. non significet fistulas castrorum, evici in *FASC. OBS. BIBL. CRIT. p. 19. sq.* ubi de hoc fusius egi.

V. 2.

Laudabat Sponsa Sponsum a capite ad calcem; hic Sponsus Sponsam a pedibus incipiendo & in capite desinendo. Laudavit eam & supra, sed non per omnia plane membra. C. I. 10. genas & collum, vocem c. II. 14. c. IV. 1. oculos & capillos, v. 2. dentes v. 3. labia & genas, v. 4. collum, v. 5. mammas, v. 11. labia, c. VI. 4. oculos & capillos, v. 5. dentes, v. 6. genas. Sed hoc in loco omnia quasi congeruntur. **מָה יָפִי** *Quam pulchri sunt*, (uti c. IV. 10.) *pedes tui*. famosiori significatione vox **פַּעַמִּים** *pedes* notat, quam *incesum*, quem bis *Jud. V. 25. Jes. XXVI. 6.* notat, cum *undecim* minimum vicibus *pedes* exprimat, e. g. *Pf. XVII. 5. LV. 11. CXIX. 133. &c.* Nec pulchros ideo calceos, sed ipsos laudat pedes, cursum in stadio verbi Dei exprimens. **כֹּתֶנֶת נָרִיב** *Principis filiam* eam cum vocat, a Deo regenitam quin dicat, nullum est dubium. Connotari interim pulchros calceos, (quales in deliciis vel olim ingenuis fuisse puellis, ex aliis enotavit Cl. ZORNIVS in *Biblioth. Antiq. T. I. p. 1120.*) non nego, cum **הָ** demonstrativum in **בְּפַעַמִּים** hoc urgeat. Pergit laudando, quod **חֻמוֹת הַמִּקְוִי** *vertebræ femorum* Sponsæ sint tanquam monilia facta manu artificis. Haud injuria quaeretur, an per *ambitum femorum* gracile, ornatissimis membris, monilis ad instar, conflatum corpus; an ornatus externus intelligatur. Vox hæc **חֻמוֹת** & contextus, nos doceant. Vox hæc h. l. tantum occurrit. Radix vero **חָמַן** in *Kal Cant. V. 6.* est *circuivit*, nempe Sponsus a porta case ad latus se vertit, & sic porro abiit; in *Hithpael* vero *Jer. XXXI.*

22. pariter est *circumcursitare* f. *se circumvertere*. Contextus etiam non adeo obscure prodit, *vertebras* lumborum intelligi, quibus, cum it, adeo prompte se vertit, quasi vertebræ artificis manu facta essent monilia. RASCHI enim non male monilia aurea intelligit: קבוצת עריו זהב קרי חלי כתם אלחלי בלשון ערבי. i. e. collectio hæc ornatuum aureorum appellantur monilia aurea, Arabice Alcheli. Ni fallor, خَلَاي cum Articulo intelligit, nisi po-

tius خَلَاי quod Schindlero est ornamentum ad depellendos morbos. Adjectum nomen artificis satis probat חללים h. l. non notare morbos.

v. 3.

Umbilicum ventremque in sponsa mystica laudari, communis fere fert sententia. Nec in hoc Judæorum Magistri, qui alias ad excessum usque casti sermonis custodes videri volunt, aliquid minus castum invenerunt, cum non de sponsa aut uxore Salomonis cum GROTIUS, sed de ecclesia Judaica exponant, vel cum R. ALSCHER de justitia justorum, qui in ea: גם יש בכך לעיוור זכות est etiam in te, ad auxilium tuum, puritas justorum; vel cum SCHIR HASSCHIRIM RABBA h. l. exponunt: שרר סנהדרין umbilicus est synedrium, quod nec ABEN-ESRÆ displicet. Christiani etiam Doctores, naturalia non esse turpia, rati, similitudinem inter naturalem bonam umbilici constitutionem, & rem mysticam, umbilico adumbratam, investigant. Ansam tamen inde arripuerunt profana quædam ingenia, hoc loco abutendi: de quibus Cel. D. D. LÖSCHERUS in *Caus. L. Hebr. p. 450.* scribit: simili protervia alii tractarunt locum Cant. VII. 3. שרר enim non inferiorem ventri partem, sed ambitum corporis & conspectum quiqua versum expositum, בטן corpulentiam notat, quippe quo etiam similia adjecta optime quadrant. Qui hanc ex Hieroglyphica natam amplectitur expositionem, næ is longe abest ab omni vel suspitione non satis castigati sermonis. Qui etiam communiori adherent vocabulorum acceptioni, cum Cel. LÖSCHERO maximam partem consentiunt. שרר & his non est infimus venter, sed medium ventri, בטן autem venter totus, vel potius totus hominis truncus. Sed dic tandem quid velis, εὐφραϊσμός adest. Aliquid in Ecclesia est, quod umbilico bene proportionato & sano est simile; aliquid etiam, quod ventris similitudine declaratur. Quid in his spurcum? Nil sane. Nec hoc quæritur, quid apud nos habeamus pro vocabu-

lo secreto, quid pro publice nominando, sed quid eo tempore, ubi scriptum est, pro tali est habitum. Legas *Ciceronis Epistolam L. 7. E. 22.* & variare hic judicia, deprehendes, quod vel hodie pro diversitate nationum variat. Nec, quæ de *umbilico* aut *ventre* h. l. dicuntur, si dextre exponis, in sensu litteræ, sine applicatione ad Ecclesiam, sunt spurca. Spiritualis vero dicitur Ecclesiæ umbilicus, *אֵן הַסֵּהר אֶל יְחֹסֶר הַמִּזְגִּי* *Scyphus rotunditatis: non deficiet mixtio.* כ similitudinis hic & alibi sæpissime in comparationibus perfectioribus non est additum. Forma *סֵהר* licet semel tantum occurrat; cognatum tamen *סֵהר*, quod *turrim rotundam* notat e. gr. *Gen. XXXIX. 20. seqq.* dubitare nos de notione *rotunditatis* non finit. *מִזְגִּי* vero a *Raschi* aliisque de potu exponitur; mallet tamen mistum illud, quo umbilicus fœtum in utero pascit. Ecclesia est mater fœcunda, nec potum solum spiritualem, sed & cibum non sine voluptate, præbet. Est ipsius *κοιλία*, ex qua flumina fluunt *Job. VII. 38.* etiam acervus tritici, septus & se finiens rosis. De voce *שֵׁהר* vid. *ad c. II. r.*

v, 4, sqq.

Duo ubera sunt plane sibi æqualia, spiritali suctioni apta, sunt *duæ capreolæ gemellæ*, quoad identitatem. *Collum* est ut eburnea turris, dum purum, & ad spirituales circumspiciendi actum aptum est. *Oculi* sunt *בְּרִכּוֹת בַּחֲשֹׁבֹן עַל שַׁעַר בֵּת רַבִּים*. Vertunt alii ut nomina propria, *sunt* (metaphorice) *piscina in Chesbon, ad portam Bathrabbim*: & vel in ipsa urbe Chesbon tum venustas piscinas, tum portam Bathrabbim dictam invenire volunt: vel utrumque, tum piscinas, Chesbon ab ornatiore artificio dictas, tum portam hanc, quam etiam portam gregis dictam putant, Hierosolymis quærent. Alii *בְּרִכּוֹת בַּחֲשֹׁבֹן* piscinas *in sapientia* s. artificiose factas, & *בֵּת רַבִּים* *filiam multitudinis*, utrumque, ut nomina Appellativa, exponunt, quod pulchris piscinis in porta, ubi multi concurrunt, oculi sint similes. Alii Chesbon proprium credunt, *שַׁעַר בֵּת רַבִּים* vero portam ad vicum *Rabbath* ducentem volunt, aut & appellative sumunt. Primam meam dico, quia in sequentibus & alia loca terræ S. afferuntur. *Nasus* est quodammodo (quod כ gradualis comparationis notat) similis turri in monte Libano, quæ spectat versus Damascum, metropolin ejus regionis, & sine dubio pulchra fuit, non tam custodiendi Libani ergo, quam voluptatis causa, ut Reges ibi speculentur Libani decus & odoratu reficiantur, ædificata. Spiritualis odor & naso mox tribuitur. *Caput* est simile fœcundo pul-

chro-

chroque monti Carmel (conf. Geographos) & *tenuitas capitis tui est ut purpura*. Ibi $\overline{\alpha}$ jubet punctum poni, quod interpretes quidam non observarunt. $\overline{\alpha}$ vertunt alii *crines*, quod illi sint ruffi; alii *vittam* s. ornatum capitis. *Tenuitatem* notat e. gr. *Jes. XXXVIII. 12. 2. Reg. XXIV. 14.* quod vel tentes capillos, vel tenuam vittam notare posset; sed flavi crines non sunt purpurei; & tenuem variisque canali-
bus quasi distinctam s. complicatam vittam notari, sequens vox $\overline{\alpha}$ probat. Hec enim notat semper *canales*, *Gen. XXX. 31. 41. Exod. II. 16.* ubi præter h. l. occurrit, & sequentia volunt verti: *Rex ligatus* (quasi moraliter, amore) *ob hos canales* ($\overline{\alpha}$ dem. exclusum est) tenuis-
simæ tuæ vittæ purpureæ. Subnectit jam v. 7. generale Epiphonema: *O amor in his deliciis* (tu, sponsa, hæc oblectamenta Spiritualia ha-
bens:), *quam pulchra & amoena es!* Plus enim $\overline{\alpha}$ quam $\overline{\alpha}$ valeat.

v. 8. 9. 10.

De Spirituali statura, mammis & palato, quaedam de novo addit; quæ tamen implicata sunt admodum. V. 8. ait: *Hec* (hactenus deli-
neata) *statura tua similis est palmæ, & mamma tua uvæ*. Sed
quæ v. 9. sequuntur, videntur quibusdam aliquid Venerei inferre.
ANON. vult (ex falsa sua de Nicaule hypothese) reddere: *ibo ad Tama-
rem*. Sed errat bonus Vir. Omnibus locis, ubi $\overline{\alpha}$ cum $\overline{\alpha}$ construitur, di-
ligenter expensis, novi, quod nullibi noter *ad aliquam personam ire*.
Semel, 1. *Chron. XXI. 19.* est *secundum*: aliquoties est *contra* aliquem
bellando adscendere, uti *Jes. VII. 6. Jer. XLVIII. 18. Ps. LXXVIII. 21. 31. 1. Chron. XXIV. 11. 2. Chron. XXI. 16.* Alias, etiam in hac
constructione, notat ABLATIVUM, vel LOCUM, *Num. XX. 19. in via
vrita, Deut. XXI. 23. in ea regione, Dan. VIII. 3. ultimo loco
Jud. XX. 18. 1. Chron. XI. 6. in prima vice, Exod. XXXIII. 3. in
medio, Jos. XXI. 5. in cætu. 2. Chron. XXVIII. 24. in censu: vel
TEMPORIS Exod. XXXIV. 20. mane, Jer. VI. 4. 5. meridie, noctu;
vel MODI, Gen. XLI. 22. uno caule, Jud. I. 3. sorte mea, Jer. XL-
VIII. 11. fletu: vel INSTRUMENTI, quo tanquam gradu, aut me-
dio adscendimus, *Deut. I. 12. 2. Reg. II. 23. via, Ezech. XL. 6.
gradu, Joel. II. 9. domibus Deut. V. 5. Job. XVIII. 12. Obad. XXI.
Ps. XXIV. 3. montibus, Jes. XV. 5. clivo, 1. Reg. XII. 18. 2. Chron. X.
18. curru Ps. LXII. 10.* In his, si accurate attendis, non exprimitur
per $\overline{\alpha}$ terminus ad quem, sed medium, quo altius enitimur. Duo saltem
loca videntur in Accusativi inferre; sed ne quidem certo. Nam *Jes.
XXXVII. 29. $\overline{\alpha}$ bene est: auribus meis*, h. e. per omniscientiam
meam, ad me hoc pervenit. 2. *Sam. II. 1.* autem $\overline{\alpha}$ optime per *contra*
expones, quia David putavit, se vi talem urbem, ad se dedendam, com-
pel-*

pellere debere. Ad *medium* vero & referas ubi **ב** per est, *Num. XIII. 17. Jer. IX. 20. Ezech. XIII. 5. Neh. II. 15.* Ex his patet, omnium minime **אעלה בתמר** verti posse, *ibo ad Tamarem*: imo ne quidem certo: *adscendam in palmam*; sed optime, quod palma, ecclesia in longum extensa, tanquam medio uti velit, quo moraliter, laudibus, adscendat, cum novas propagines Ecclesiae apprehendit. Sic nil est offendiculi. Hortando pergit; *sed sint quaso ubera spiritualia tua, uva*, non modo lac tenellis, sed vinum & exercitioribus (*Hebr. V. 14.*) prae-bendo: *nasus* etiam, quo svaves & ingratos florum spiritualium odores secernimus, judicandi habitus, spiret odores ut poma. *Anonymi* cujusdam meletemata legas in *Actis E. L. 1699. p. 76 sq.* Alias meditationes suppe-ditat adhuc Cl. ZORNIUS in *Bibl. Antiq. T. I. p. 742. seq.* Quoad v. 10. jam men-tem meam expressi in *tr. contra Enallag. h. l. p. 161. sqq.* quod vertere velim: *sit palatum tuum* (ea quae loqueris) *ut vinum alicuius boni* (ut pii Israëlitae) *euntis ad amicum meum* (Deum, libaturus nempe ei) *ob perfectiones* (ut legi fiat satis), *quod vinum influit in labia dormientium.* ה in **הטוב** esse idem ac *alicujus*, vel ex *Jes. VII. 14.* **העלמה** agnosces. CAPELLUM **ושנים** legere volentem, refutavit BVXTORF. in *Anti-Crit. p. m. 787. sqq.*

V. II. 12. 13. 14.

Sponsa iterum totam se sponso devotam declarat, gaudetque h. m. **תשוקתו** *desiderium* amoris ejus (non h. l. obedientiae, ut *Gen. IV. 7.* conf. *tr. m. contra Enallagas p. 34.*) *est ad me*: ego sum Objectum, quod (**שק**) appetit. Hortatur dilectum: *EAS, egrediamur in agrum* (tui amore urbem & orbem lacta relinquo) & *pernoctemus inter Cypros* (quales arbores notabat vox c. IV. 13.) vel, sec. alios, in *pagis*, (uti **כפר** accipitur 1. *Sam. VI. 18. Jos. XVIII. 24. V. 13.*) *Mane surgemus vineis* (in usum earum, ל Dat., vel *propter* eas): *videbimus, num floreat vitis, aperuerit se uva prima* (c. I. II. 13), & *floreant* (*Koh. XII. 8.*) *malogranata*? Quaestionem omnia tria afficere membra, docent Accentus. Spiritualibus vero floribus fructibusque consideran-dis jam sponsa est intenta, in statu B. O., una cum sponso. Pergit: *ibi tibi dabo amores meos* (non ubera: conf. ad c. I. 2.). *Dudaim* (v. 14) *spargunt odorem, & omnia pretiosa, super ostiis nostris: recen-tia adsunt & antiqua.* *Amice, recondidi* (haec) *tibi.* I) notes, versum communiter contra Accentus verti, vel, ut in **רח** abscindant, ubi **ו** plus quam **ו** & **א** valeret; vel, ut in **מגרים** punctum ponant, & **ו** ul-tra **א** efferant. Peccabit etiam, ni fallor, omnis versio, **ו** ultra **ו** efferendo, quae **רח נתנו** non ad utrumque Subjectum refert. II.) **ויראים** quid sint, anceps est quaestio. Praeter P O L U M aliosque in loca, ubi occurrit, Criticos, B. PFEIFFERVS in *Dub. Vex. p. 150. sq.*

& *Liebentantz disp. pec. de Dudaïm* varia congesserunt. Plurimi intelligunt *Mandrogoram*, PFEIFFERUS *lilia*, RAVIUS (*pec. diff.* quam excerpfit *Cl. Zornius in Bibl. Antiquar. T. I. p. 1139. sqq.*) ramusculos, ficum praecipue; quidam *in den Th. Hebopffern P. XI. p. 67. sq. ficus*, quod tamen ibi *p. 80. ex h. nostro l. refutatur*. LUDOLPHUS in *Hist. Aeth. L. 1. c. 9. n. 72.* & cum eo GUSSETIUS *C. L. H. p. 182.* plantam Syriacam *Musam*; alii aliud quid intelligunt. Res ad liquidum deduci vix poterit. Præter h. l. tantum *Gen. XXX. 14. sqq. & Jer. XXIV. 1.* exstat. Ultimo autem loco clare satis **כַּרְבִּים** sunt *corbes* (ut *v. 2.* exponitur) ante templum **מִעֲרֵי** *constituti*: & ne cum **כַּרְבִּים** confundatur, & Epentheticum huic *Plurali* videtur perpetuum. Exemplum in contrarium in SS. non adfuit. Quod si itaque tibi persuadere posses, quod Ruben forte fortuna, ab iter facientibus mercatoribus amissos, invenerit corbes pulcherrimos, quos Rachel in deliciis habuerit: in nostro loco, diceres, corbes, quibus hortulani **מִגְרִים** flores fructusque pretiosiores, implantant (*Orangerie-Töpffe*), ob flores vel fructus, odorem in ostio sparsisse. Sin minus; flores, aut fructus ob similitudinem *corbes* dictos, dices. Vel cum B. LUTHERO, te id ignorare fateberis.

CAP. VIII.

v. 1. 2. 3. 4.

(מִי יִתְנֶךָ) Sponsa spiritualis amplexibus Sponsi læta, optat, ut nati recens sponsi fuisset germana: *Quis dat te mihi fratrem quasi, adhuc ubera matris meae sugentem: tunc inveniam te foris & osculabor, nec contemnent* (hoc meum pietatis officium homines) *meo commodo* (non ut nunc me ridebunt). *Deducam te, adducam te ad domum matris meae: docebis me* (s. ut doceas me: volente Acc. ob **וְ**): *potabo te aliquantulo vini* (**וְ** ita accipi, ad *c. I. 1.* notavi) *aromatici, facti e succo mali granati*. Voti autem huius compos non facta; gaudet tamen amplexibus sponsi *v. 3. 4.* qui *c. II. 5. 6.* jam sunt expositi.

v. 5.

Non reddunt hunc versum difficilem fictiones CAPELLI in *Crit. S. p. m. 287. 362.* quasi pro **בְּמִרְבֵּר** olim **מִלְבָּנון** & **חִבְלָתָךְ** olim **חִבְלָה** fuisset; cum facillime hæc BUXTORFIUS in *Anti-Crit. p. m. 617. & 761. sqq.* superare potuerit. Nonnullam tamen difficultatem creant suffixa Masculina in **עֲרֻרְתִּיךָ חִבְלָתָךְ אִמָּךְ יִלְרְתָךְ**. Videtur enim sensus esse, quod sponsus hæc de sponsa referat. Quod si est: Suffixa Foem: adesse, aut *Enallage* cogitari debuisse, videtur. Spurcam GROTII, aberrantesque VULGATI aliorumque plurimorum

rum exegetes, longa serie in BIBL. CRIT. ANGL. POLO, C. a LAPIDE, RAUPIO, HEUNISCHIO, FRIEDLIBIO, DILHERRO, aliisque legas. Dicam tantum quid sentiam. Prima parte versus quaerit sponsus : *Qua est illa, quae e deserto (afflictionum) adscendit & innititur* (de פַּרְפֵּר conf. L. DE DIEU, CALOV., Cel. SCHULTENS *Anim. s. p. 279. sq.* & quae supra p. 18. dixi) vera fide amico suo? Quaestio non est ignorantis, sed fidei confessionem & suavem amanti-um conversationem intendentis. Respondet sponsa : *sub malo excitavi* (Rad. עור *vigilare*, non *nudare* notat) *te, ibi parturivit te mater tua, ibi parturivit genetrix tua.* Sensus, ni fallor, est : ego, Ecclesia, illa sum, quae te natum in itinere & minus splendide, somno sopitum inveniando excitavi. Id a pastoribus aliisque, nato recens Christo, factum esse, nemo dubitat. B. CALOVII exegetis in *Bibl. Jll. h. l.* nil habet incommodi, quam quod propriam *excitandi* significationem mittit, & de precibus exponit.

v. 6. 7.

Loqui & hic sponsam, *suffixa Masc.* probant, & agnoscunt exegetae meliores, e. gr. CALOVIVS *Bibl. Jll. h. l.* COCCEJUS *h. l.* aliique. Rogat enim sponsa, ut sponsus se, tanquam figillatorium annulum, more judaico, ornamenti loco, collo brachioque gestet, semperque sui sit memor. Cum B. TH. DASSOVIVS *disp. 3. de Emphasi vocum, ex hist. Hebraea repetenda p. 5.* (cujus verba omnia Cl. ZORNIVS *T. I. Bibl. Antiqu. p. 360. sqq.* sua fecit) egregie e ritibus Judaicis haec illustraverit, actum non agam. Subnectit harum precum suarum fundamentum : *Nam tuus, sponse, amor est adeo robustus, ut mors, quam nemo superat, & Zelus amoris* (conf. *diss. de Nicaule p. 21.*) *adeo est durus, ut infernus*, uti ibi durissime habent impiæ animæ, ita Zelus durus est illis, qui amoris obstant. Vel, si mecum agere tibi placet, & טו שְׂנוּל per *statum mortuorum*, in genere, exponere : sensus est : Zelus amoris adeo durus & insuperabilis est, ut necessitas status mortuorum. שָׁן de adeo duro, ut frangi nequeat, adhibetur e. gr. *Deut. I. v. 18.* Pergit ardorem divinissimum amoris Ch. in Ecclesiam loqui : *carbones amoris sunt ignei* ; & quidem tales, שְׁלֵהבְּתִירָה *qui sunt flamma Dei*, infiniti illius amoris Dei. BEN ASSER & BEN NAPHTALI suo jam tempore pugnarunt, an pro una voce hoc sit habendum, an sit שְׁלֵהבְּתִירָה scribendum. conf. HOTTINGERI *Thes. Philol. p. m. 403.* & citatos ibi. Sensus idem. Vti itaque perpetuitatem & divinitatem amoris Ch. laudat, ita v. 7. pergit, nullis aquis eum extinguere posse, nec posse pretio amorem Dei acquiri : *si quis divitias totius domus pro amo-*

re (acquirendo: $\beth$ pro & 2. Reg. 7. 16. Jos. VI. 25. &c.) *dare vult*: *spernendo spernent eum*, illi, quibus hoc, exemplo Simonis Magi, Act. VIII. 20. offert, cum ne hominum quidem amor semper pecunia certo acquiratur.

v. 8. - 12

Sponsus loqui, & sollicitudinem sponsæ, de aliorum, in Christianismo adhuc infantum, salute, acuere videtur: *Nobis* (mihi & tibi) *est soror parvula*, spiritualibus *mammis*, quibus suos lactet, *carens*: *quid faciemus sorori nostræ, eo die, quo dicetur* (ab hostibus aliquid) *contra* (ita $\beth$ sæpe) *eam*, h. e. tempore persecutionis? Sororem hanc parvam de Christianis Ecclesiis particularibus non robustis in genere recte accipit & COCCÉJUS 00. T. II. h. l. p. m. 731. alias generalitatem nimis deserens: ita & alii. V. 9. & seqq. respondet sponsa: *si ipsa est murus* (constans in fide): *ædificabimus* (tu ut causa Principalis, ego ut instrumentalis, quæ ei confirmandæ operam dabo) *super eam argenteam arcem* (quoad sensum LUTH. bene): *si vero est janua* (per quam plures in Ecclesiam introeant) *muniemus eam tabula cedrina*: utroque modo confirmabimus eam. Pergit ecclesia, quod ipsa sit murus, & in statu tali constantiæ gratiam & omne bonum (hoc exprimit שלם) coram Ch. invenerit. Narrat porro, spirituali Salomoni esse vineam, quam elocavit custodibus, hac conditione: *adducat quilibet*, pro fructu ejus, mille argenteorum censum. Addit: *vineam meam coram mea* (ego ipsa ea sum), ex qua plurima spiritualis Salomo, aliquid & spirituales custodes percipiant.

v. 13. 14.

Ultimum amantium colloquium, post quod hic silent. Sponsus vult, ut semper vocem amico gratam emittat: *Inhabitatrix hortorum* (quæ jam in vinea, jam in aromaticis versaris hortis spiritualibus, quibus ego, sponsus, delector, uti sæpe hætenus dictum: minime omnium notant horti varias religiones, quod SEEBACHIO placet, cum Deus & vera Ecclesia falsis religionibus non delectentur): alii fideles *socii attendunt ad vocem tuam, fac ut audeam eam*. Concludit sponsa: *Fuge & tuo commodo* (לך) *sis similis hinnulo aut capreolo* (velocissime currenti) *super montibus aromatum*. Falso Rabbini e. gr. רש"י, de restauratione templi: על הררי בשמים הוא הר המוריה ובית המקדש שיבנה במהרה בימינו. Theologi Christiani, vel de adscensu in coelum exponunt, quo & GURTLEUS in Theol. Proph. p. m. 588. digitum intendit; vel de acceleratione adventus ad judicium extremum, quod ex voto non absumili Apoc. XXII. 18. 20. B. CALOVIVS in Bibl. Illustratis probat. Alii adhuc aliter. Sed hæc Theologis relinquenda sunt, cum in Philologica versemur Cathedra.

Woken, Franz,

Commentatio in Canticum canticorum exeg. succincta

Vitemberga [ca. 1730]

4 Diss. 3703,25

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10972065-5

VD18 1520488X-001